

POWRÓT DO... PRZESZŁOŚCI

JULIA
MIŚKOWICZ

Program nauczania historii dla szkoły podstawowej

opracowany w ramach projektu

„Tworzenie programów nauczania oraz scenariuszy lekcji i zajęć wchodzących w skład zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces kształcenia ogólnego w zakresie kompetencji kluczowych uczniów niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach
Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

WARSZAWA 2019

Redakcja merytoryczna – dr Marta Milewska
Recenzja merytoryczna – Beata Falkowska
Agnieszka Ratajczak-Mucharska
dr Anna Araucz
dr Beata Rola

Redakcja językowa i korekta – Editio

Projekt graficzny i projekt okładki – Editio

Skład i redakcja techniczna – Editio

Warszawa 2019
Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons – Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl>

*Uczenie dzieci w grupach wiekowych zakłada,
że ich najważniejszą cechą wspólną jest data produkcji*
Sir Ken Robinson

I. WSTĘP

1. Ogólna charakterystyka programu

Program nauczania historii „**Powrót do... przeszłości**” jest przeznaczony dla klas IV–VIII szkoły podstawowej, pracujących w **systemie klas łączonych**. Podstawę prawną stanowi § 13 pkt 2 ust. 3, 4 *Rozporządzenia MEN z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół (...)* (Dz.U. z 2017 r., poz. 59). Adresatem programu **mogą być także klasy rozłączne** – treści zostały ułożone w sposób pozwalający na jego realizację w każdych warunkach. Klasy łączone to taka organizacja nauczania, która polega na prowadzeniu przez nauczyciela w tym samym czasie lekcji z dwoma **różnymi** klasami w jednej sali.

Opracowanie programu **zostało poprzedzone rzetelną analizą** podstawy programowej z historii dla klas IV–VIII – *Rozporządzenie MEN z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie (...) podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (...)* (Dz.U. 2017 r., poz. 356). Przedstawiony program nauczania historii **realizuje obowiązującą podstawę programową**, a także **jest dostosowany do poziomu i możliwości uczniów**. Praca w klasach łączonych może opierać się na założeniach **pedagogiki J. Piageta¹ i L. Wygotskiego²**. W koncepcjach zwracali oni uwagę na fakt, że interakcje z kolegami wpływają korzystnie na rozwój poznawczy. Według J. Piageta wartość dyskusji między dziećmi powoduje, że uczą się one oceniać swoje myślenie, porównując się z rówieśnikami, stają się dla siebie partnerami wiedzącymi inaczej. Z kolei L. Wygotski twierdzi, że interakcja społeczna z rówieśnikami (wymiana myśli) jest korzystna dla rozwoju poznawczego, natomiast idealni partnerzy nie są równi. W takim podejściu dziecko podejmuje – w interakcji z rówieśnikami – rolę tutora: więcej wie, naucza, staje się konsultantem. Jedna z osób powinna wiedzieć więcej, podejmować się tego zadania, **dzięki czemu naucza, konsultuje, dzieli się doświadczeniem**. Tutoring powinien wiązać się z **postawą nauczyciela, który stawia wyzwania poznawcze i społeczne, ale udziela też**

¹ J. Piaget, *Mowa i myślenie dziecka*, PWN, Warszawa 1992.

² L. Wygotski, *Wybrane prace psychologiczne*, PWN, Warszawa 1971.

odpowiedniego wsparcia. Różnica kompetencji jest korzystna, a **tłumaczenie zagadnień znanych sobie innym uczniom wspiera rozwój jednych i drugich.** Edukacja w klasach łączonych powinna wykorzystywać nowoczesne rozwiązania pedagogiczne związane z uczeniem się dzieci i konstruowaniem wiedzy w interakcjach społecznych, bowiem jest to wyjątkowa okazja do takich działań. **Nauczyciel pełni rolę doradcy, organizatora sytuacji edukacyjnych,** a nie osoby koncentrującej się na transmitowaniu wiedzy do wszystkich uczestników procesu edukacyjnego w tak zróżnicowanej pod względem potrzeb edukacyjnych grupie jak klasy łączone. **Potencjał uczniów tkwi w ich różnorodności, więc można to wykorzystać, dając uczniom możliwość aktywnego działania i uczenia się od siebie w interakcjach społecznych.** Grupa, w skład której wchodzi uczniowie w różnym wieku, jest zbliżona do naturalnych wspólnot dziecięcych. Środowisko szkolne bardziej przypomina wtedy naturalne, rodzinne grupy. Uczniowie młodszy bez oporu pytają starszych kolegów o coś, czego nie wiedzą. Dzięki pracy w „klasach łączonych” sytuacje społeczne zbliżają nas do życia. Dzieci uczą się funkcjonować w większej grupie, w społeczności szkolnej powstaje silna więź „starsi uczą młodszych”, z czego wynikają korzyści dla obu stron. **Układ ten daje też szansę uczniom zdolnym. Dzieciom młodszym rocznikowo pozwala realizować się na poziomie wyższej klasy. Daje też szansę uczniom mającym trudności w nauce. Zminimalizowana liczba dzieci pozwala na daleko posuniętą indywidualizację i stwarzanie rodzinnej atmosfery w klasie, co w efekcie daje zadowalające wyniki pracy dydaktyczno-wychowawczej. Każdemu dziecku z osobna można udzielić pomocy, każdemu doradzić, nadać odpowiednie tempo pracy i zastosować odpowiedni stopień trudności. Praca z dziećmi w różnym wieku nie pozwala mądrym nauczycielom na stereotyp.**

2. Przeznaczenie programu

Program „**Powrót do... przeszłości**” przeznaczony jest dla II etapu edukacyjnego, dla klas IV–VIII szkół podstawowych. **Wychodzi on naprzeciw oczekiwaniom nauczycieli ze szkół z klasami łączonymi.** Zakłada dwa warianty: pierwszy, że klasa IV – jedna lekcja rozłączna w tygodniu, klasy V i VI łączone (jedna godzina rozłączna w klasie V, jedna godzina łączona w klasach V i VI, jedna godzina rozłączna w klasie VI); drugi, że klasa IV – jedna lekcja rozłączna w tygodniu, klasa V – dwie godziny rozłączne w tygodniu, klasy VI i VII łączone (jedna godzina rozłączna w klasie VI, jedna godzina łączona w klasach VI i VII, jedna godzina rozłączna w klasie VII), klasa VIII w każdym wariantcie rozłączna. **Taki układ powtarza się cyklicznie przez cały rok szkolny.** Odbiorcami programu są nauczyciele historii, pracujący w systemie klas łączonych, ale także pozostali nauczyciele tego przedmiotu. Program można – po niewielkiej modyfikacji – realizować w każdej klasie.

II. CELE KSZTAŁCENIA

1. Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Chronologia historyczna

1. Odróżnianie przeszłości, teraźniejszości i przyszłości.
2. Posługiwanie się podstawowymi określeniami czasu historycznego: epoka, okres p.n.e., okres n.e., tysiąclecie, wiek, rok.
3. Obliczanie upływu czasu między wydarzeniami historycznymi.
4. Umieszczanie procesów, zjawisk i faktów historycznych w czasie oraz porządkowanie ich i ustalanie związków przyczynowo-skutkowych.
5. Dostrzeganie zmiany w życiu politycznym i społecznym oraz ciągłości w rozwoju kulturowym.

II. Analiza i interpretacja historyczna

1. Krytyczne analizowanie informacji uzyskanych z różnych źródeł (w tym kartograficznych), próba wyciągania z nich wniosków.
2. Lokalizacja w przestrzeni procesów, zjawisk i faktów historycznych przy wykorzystaniu map i planów w różnych skalach.
3. Rozróżnianie w narracji historycznej warstwy informacyjnej, wyjaśniającej i oceniającej.
4. Objaśnianie związków przyczynowo-skutkowych, analizowanie zjawisk i procesów historycznych.
5. Dostrzeganie potrzeby poznawania przeszłości dla rozumienia procesów zachodzących we współczesności.

III. Tworzenie narracji historycznej

1. Konstruowanie ciągów narracyjnych przy wykorzystaniu zdobytych informacji źródłowych.
2. Posługiwanie się pojęciami historycznymi i wyjaśnianie ich znaczenia.
3. Przedstawianie argumentów uzasadniających własne stanowisko w odniesieniu do procesów i postaci historycznych.
4. Tworzenie krótkich i długich wypowiedzi: planu, notatki, rozprawki, prezentacji.

2. Cele kształcenia – szczegółowe treści kształcenia z ramowym podziałem na klasy

Ramowy podział treści nauczania historii z podziałem na klasy z uwzględnieniem treści z podstawy programowej, treściami edukacji regionalnej oraz treściami dodatkowymi.

Kolorem czarnym oznaczono treści z podstawy programowej.

Kolorem zielonym zaznaczono treści edukacji regionalnej.

Kolorem czerwonym zaznaczono treści dodatkowe.

Kursywą oznaczono propozycje tematów.

KLASA IV

Ja, mój dom, moja rodzina, mała i wielka Ojczyzna

1. *O naszej Rodzinie i naszej wsi, w których żyjemy Ja i Ty.*

2. *Wielka Ojczyzna? Proszę jaśniej! A to Polska właśnie...*

I. Elementy historii rodzinnej i regionalnej. Uczeń: zbiera informacje na temat historii swojej rodziny, gromadzi pamiątki rodzinne i opowiada o nich z uwzględnieniem edukacji regionalnej – drzewo genealogiczne, opowiadanie o historii swojej rodziny, znaczenie pamiątek, poznaje historię i tradycje swojej okolicy i ludzi dla niej szczególnie zasłużonych; zna lokalne zabytki i opisuje ich dzieje z uwzględnieniem edukacji regionalnej – historia zabytkowego kościołka, kapliczki, miejsca pochówków, pomniki przyrody, legendy.

II. Najważniejsze elementy polskiego dziedzictwa kulturowego. Uczeń: zna symbole narodowe (barwy, godło, hymn państwowy), najważniejsze święta narodowe i państwowe, potrafi wytłumaczyć ich znaczenie; zna legendy o początkach państwa polskiego; wiąże najważniejsze zabytki i symbole kultury polskiej z właściwymi regionami z uwzględnieniem edukacji regionalnej – strój spiski, zabytkowy kościółek.

Rozumiem historię

1. *O tym, jak było kiedyś dobrze wiemy, bo o źródłach historycznych wszystko umiemy.*

2. *Mierzymy czasu przemijanie i w czasie historycznym się poruszanie.*

3. *O mapie ważnej dla historyka, któremu nic nie umyka.*

III. Refleksja nad historią jako nauką. Uczeń: wyjaśnia, na czym polega praca historyka; wskazuje sposoby mierzenia czasu w historii i posługuje się pojęciami chronologicznymi; rozpoznaje rodzaje źródeł historycznych z uwzględnieniem edukacji regionalnej – zabytki, dokumenty, księgi parafialne; odróżnia historię od dziejów legendarnych z uwzględnieniem edukacji regionalnej – legendy i podania o Trybszu.

Od Mieszka I do Kazimierza Wielkiego – Polska Piastów

1. *O tym, jak Mieszko, polski ksiązę, przez chrzest Polskę ze światem wiąże.*

2. *O Bolesławie, zwanym Chrobrym, co władcą Polski był bardzo dobrym.*

3. *O Kazimierzu Wielkim, królu-kumie, który potęgę Polski zbudować umie.*

4. *Nowej dynastii początek mamy, Jadwidze i Władkowi ją zawdzięczamy.*

IV. Postacie i wydarzenia o doniosłym znaczeniu dla kształtowania polskiej tożsamości kulturowej. Uczeń sytuuje w czasie i opowiada: o księciu Mieszku i czeskiej Dobrawie – chrzcie Polski; o Piastach. Plemionach słowiańskich i ich

warunkach życia na terenie dzisiejszej Polski. Rodzie Piastów i legendach z nim związanych; o Bolesławie Chrobrym – pierwszym królu – i zjeździe w Gnieźnie; o chrzcie Polski. Chrystianizacji i przemianach kulturowych na ziemiach polskich. Misji św. Wojciecha. Nowych słowach i nowym znaczeniu starych słów w języku polskim. Wojnach z Niemcami. Obronie kraju, wojach. Obronie Głogowa; o ostatnim z Piastów – Kazimierzu Wielkim; o zakonach w Polsce. Rozwoju piśmiennictwa i rolnictwa; o zamkach i rycerzach. Znaczeniu, uzbrojeniu, obyczajach.

Jagiellonowie na tronie Polski

1. Zawisza Czarny to rycerz hardy, co Krzyżaków pobił w bitwie pod Grunwaldem
2. Wstrzymał Słońce, ruszył Ziemię, polskie wydało go plemię.
3. Drugi po królu – kanclerz i hetman. To Jan Zamojski – poznać go nie żal.

IV. Postacie i wydarzenia o doniosłym znaczeniu dla kształtowania polskiej tożsamości kulturowej. Uczeń sytuuje w czasie i opowiada: o królowej Jadwidze, Władysławie Jagielle, Zawiszy Czarnym, unii polsko-litewskiej i zwycięstwie grunwaldzkim; o złotym wieku kultury polskiej. Osiągnięciach architektury i sztuki – Wawelu; o Mikołaju Koperniku i krakowskich żakach; o Gdańsku – polskim spichlerzu Europy. Mieście, porcie, rozwoju handlu zbożem; o Janie Zamojskim – wodzu i mężu stanu.

Czasy dumy i chwały

1. XVII wiek to stulecie wojen – potop, Jasna Góra i wiedeńska odsiecz.

IV. Postacie i wydarzenia o doniosłym znaczeniu dla kształtowania polskiej tożsamości kulturowej. Uczeń sytuuje w czasie i opowiada: o bohaterach wojen XVII wieku – przeorze Augustynie Kordeckim, hetmanie Stefanie Czarnieckim i królu Janie III Sobieskim; o Zygmuncie III Wazie. Warszawie – stolicy Polski. Obiadach czwartkowych króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Rozkwicie kultury za ostatniego króla.

Niewola i wyzwolenie

1. Tadeusz Kościuszko i kosynierzy pod Racławicami do nieprzyjaciół Polski mierzą.
2. O Mazurku Dąbrowskiego napisanym przez Józefa Wybickiego.
3. O powstańczym polskim państwie i jego twórcy Romualdzie Traugutcie.
4. Maria Skłodowska-Curie – polska noblistka.
5. Józef Piłsudski i jego żołnierze w Polskę wierzyli szczerze.
6. O polskim na świat oknie i najmłodszym, gdyńskim porcie.

IV. Postacie i wydarzenia o doniosłym znaczeniu dla kształtowania polskiej tożsamości kulturowej. Uczeń sytuuje w czasie i opowiada: o Tadeuszu Kościuszcze i kosynierach spod Racławic; Janie Henryku Dąbrowskim i Józefie Wybickim oraz polskim hymnie; Romualdzie Traugutcie i powstańczym państwie; o strajku dzieci we Wrześni. Udrękach niewoli, germanizacji, rusyfikacji; o laureatce Nagrody Nobla –

Marii Skłodowskiej-Curie; Józefie Piłsudskim i jego żołnierzach; o **Bitwie Warszawskiej**. **Ocaleniu Polski przed najazdem bolszewickim**; o Eugeniuszu Kwiatkowskim i budowie Gdyni.

Niespokojny XX wiek

1. *O Szarych Szeregach, walce z okupantem, bohaterskich harcerzach i akcji pod Arsenalem.*
2. *Żołnierze niezłomni – Inka i rotmistrz Pilecki, są wzorem nie tylko dla dzieci.*
3. *Jan Paweł II, Karol Wojtyła, a może Lolek – ważna osoba.*
4. *„Solidarność” przyniosła nam wolność, z której mamy wielką radość.*

IV. Postacie i wydarzenia o doniosłym znaczeniu dla kształtowania polskiej tożsamości kulturowej. Uczeń sytuuje w czasie i opowiada: o „Zośce”, „Alku”, „Rudym” i „Szarych Szeregach”; o żołnierzach niezłomnych – Witoldzie Pileckim i Danucie Siedzikównie „Ince”; o papieżu Janie Pawle II; o „Solidarności” i jej bohaterach.

KLASA V

Ślady dawnych imperiów

1. *Między nami jaskiniowcami, czyli życie ludzi w epoce kamiennej.*
2. *Mezopotamia – najstarsza cywilizacja świata, co wynalazkiem koła wszystkich wymiata.*
3. *O kraju faraonów, piramidach na pustyni, co cywilizację ciekawą czyni.*
4. *O tym, jak Mojżesz znalazł Ziemię Obiecaną, do dziś Izraelem nazywaną.*
5. *O kraju Indusów, Wielkim Chińskim Murze, co pnie się ku górze.*
6. *Pisać czy nie pisać? Oto jest pytanie. Pisać! Zdecydowanie!*
7. *Demokracja – co za władza! Do dziś w państwach się zasadza!*
8. *Sparta i wojny z Persami o ból głowy pripraviają czasami.*
9. *A religia Greków – to chyba przesada. Taka liczba bogów? Nawet politeizm wysiada!*
10. *O tym, co z Grecji zostało do dziś i po co w to wszystko trzeba iść.*
11. ***Jak próbowano budować jedność Europy i Azji, czyli Aleksander Wielki w akcji.***
12. *Rzym republikański. Rzym cesarski. Od wilczycy do...*
13. *Rzymianie wojują, z całym światem walczą, wiele zdobywają, a za nic nie płacą.*
14. *Ci genialni Rzymianie i ich wynalazki – drogi, akwedukty i piękne łazienki.*
15. *Do Rzymu wkracza chrześcijaństwo, cesarstwo w gruzy i... to wszystko.*

I. Cywilizacje starożytne. Uczeń: porównuje koczowniczy tryb życia z osiadłym i wyjaśnia skutki rewolucji neolitycznej **z uwzględnieniem edukacji regionalnej – stanowiska archeologicznego Obłazowa – najstarszy bumerang, jaskinia, znalezisko;** lokalizuje w czasie i przestrzeni cywilizacje Starożytnego Wschodu (Mezopotamia, Egipt i Izrael), cywilizacje nad wielkimi rzekami (Indie i Chiny) oraz cywilizacje starożytnej Grecji i Rzymu; charakteryzuje strukturę społeczeństwa i system wierzeń w Egipcie, Grecji i Rzymie, religię starożytnego Izraela; wyjaśnia różnicę między politeizmem

a monoteizmem; umiejscawia w czasie i zna różne systemy sprawowania władzy oraz organizację społeczeństwa w Egipcie, Atenach peryklejskich i Rzymie; charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej świata starożytnego w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, prawie, architekturze, sztuce, literaturze; umiejscawia w czasie i przestrzeni narodziny oraz rozprzestrzenianie się chrześcijaństwa.

Ach, ten Wschód!

1. *Na wschodnim Europy krańcu leżało miasto i państwo – Bizancjum.*
2. *O tym, jak arabskie zero, a także rzemiosło ogromny sukces wśród ludzi odniosło.*

II. Bizancjum i świat islamu. Uczeń: umiejscawia w czasie i przestrzeni zasięg ekspansji arabskiej i wyjaśnia wpływ cywilizacji muzułmańskiej na Europę; lokalizuje w czasie i przestrzeni cesarstwo bizantyjskie i rozpoznaje osiągnięcia kultury bizantyjskiej (prawo, architektura, sztuka).

Średniowiecze da się lubić

1. *Kto Europie nadał kształty nowe? Karol Wielki i jego wojowie!*
2. *Spór między papieżem a cesarstwem.*
3. *Zyski i straty świętej wojny – krucjaty.*
4. *Rycerze i chłopci, kupcy i mieszczenie to grupy ludności – społeczeństwo stanowe.*
5. *Rycerz króla na swym zamku gości. Jest polowanie, turniej i pieśni o miłości!*
6. *W mieście czy na wsi – tu mieszczenie, tam chłopci.*
7. *O tym, jak w klasztornej sali mnisi gęsim piórem swe księgi pisali.*
8. *Wielkie, małe wieki średnie, czyli co Europa zawdzięcza czasom średniowiecznym?*
9. *Morskie pole bitwy, pełne zgiełku, wrzawy, płyną tam Wikingowie ku nowej wyprawie.*

III. Średniowieczna Europa. Uczeń: umiejscawia w czasie i przestrzeni państwo Franków i jego osiągnięcia; umiejscawia w czasie i przestrzeni nowe państwa w Europie; wyjaśnia przyczyny i skutki rozłamu w Kościele w XI wieku oraz opisuje relacje między władzą cesarską a papieską; charakteryzuje przyczyny i skutki krucjat.

IV. Społeczeństwo i kultura średniowiecznej Europy. Uczeń: przedstawia instytucje systemu lennego, wyjaśnia pojęcie stanu i charakteryzuje podziały społeczne w średniowieczu; opisuje warunki życia średniowiecznego miasta i wsi; porównuje kulturę rycerską i kulturę miejską, opisuje charakterystyczne cechy wzoru rycerza średniowiecznego, rozpoznaje zabytki kultury średniowiecza, wskazuje różnice między stylem romańskim a stylem gotyckim z uwzględnieniem treści edukacji regionalnych – budownictwo sakralne na Spiszu w stylu romańskim i gotyckim; wyjaśnia rolę Kościoła (w tym zakonów) w dziedzinie nauki, architektury, sztuki i życia codziennego. **Opowiada o Wikingach, ich sposobach podróżowania i zakładanych przez nich nowych państwach.**

Potęga państwa Piastów

1. *Ogólnie rzecz biorąc, Słowianie są skorzy do zaczepki i gwałtowni. O słowiańskich korzeniach Polaków.*

2. O tym, jak z Gniezna, grodu warownego, wziął się początek państwa polskiego!
3. Cesarz Otton III i jego obstawa z wizytą u Bolesława!
4. O Mieszku II i Kazimierzu Odnowicielu, Bolesławie Śmiałym i o innych wielu.
5. O tym, co wymyślił sobie testament, a potem pozostał już tylko zamęt.
6. Kto Polsce nadał kształty nowe? Kazimierz Sprawiedliwy podjął odbudowę!
7. Przerwany hejnał, najazdy tatarskie i Henryk Pobożny w walce z Czyngis-chanem.
8. O tym, jak podział państwa polskiego osłabił Piastów i władzę przegrał.
9. Historia o Konradzie Szalonym, co w swe progi zamku zaprosił niepotrzebnie zakon Krzyżaków.
10. O tym, jak Władysław Łokietek – mały książę polskie dzielnice ze sobą wiąże!

V. Polska w okresie wczesnopiastowskim. Uczeń: sytuuje w czasie i przestrzeni państwo pierwszych Piastów oraz przedstawia jego genezę; wyjaśnia okoliczności przyjęcia chrztu przez Piastów oraz następstwa kulturowe, społeczne i polityczne chrystianizacji Polski; charakteryzuje rozwój i kryzys monarchii Bolesława Chrobrego i Mieszka II; charakteryzuje odbudowę i rozwój państwa Piastów za rządów Kazimierza Odnowiciela i Bolesława Śmiałego; przedstawia dokonania Bolesława Krzywoustego; opisuje konflikt z Cesarstwem Niemieckim; opisuje społeczeństwo Polski pierwszych Piastów.

VI. Polska w okresie rozbitcia dzielnicowego. Uczeń: umieszcza w czasie i przestrzeni Polskę okresu rozbitcia dzielnicowego; opisuje przyczyny oraz wskazuje skutki rozbitcia dzielnicowego; umieszcza w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi oraz **historię Tatarów i Czyngis-chana**, zagrożenie najazdami tatarskimi, w okresie rozbitcia dzielnicowego **z uwzględnieniem treści edukacji regionalnej – Tatarzy w Pieninach**; opisuje przemiany społeczne i gospodarcze, z uwzględnieniem ruchu osadniczego, **z uwzględnieniem treści edukacji regionalnej – powstanie wsi Trybsz oraz osadnictwo na Spiszu**; charakteryzuje proces zjednoczenia państwa polskiego na przełomie XIII i XIV wieku, wskazując na rolę władców piastowskich (ze szczególnym uwzględnieniem roli Władysława Łokietka) oraz Kościoła.

Polska na przełomie epok

1. O rządach wielkiego króla Kazimierza, który do wzmocnienia Polski zmierzał!
2. O tym, jak z Litwinem Piastówny małżeństwo ułatwiło nad Krzyżakami zwycięstwo!
3. O potęgę państwa Krzyżaków i jego zmięczeniu.
4. O tym, jak synowie króla Władysława Polskę czynią silną i pełną chwały.
5. Historia o tym, jak nowe prawa i przywileje szlachta dostała.

VII. Polska w XIV–XV wieku. Uczeń: opisuje rozwój terytorialny państwa polskiego w XIV i XV wieku; analizuje dokonania Kazimierza Wielkiego w dziedzinie polityki wewnętrznej (system obronny, urbanizacja kraju, prawo, nauka) oraz w polityce zagranicznej **z uwzględnieniem edukacji regionalnej – budowa zamku w Czorsztynie, lokacja Nowego Targu**; opisuje związki Polski z Węgrami w XIV i XV wieku; wyjaśnia przyczyny i ocenia następstwa unii Polski z Wielkim Księstwem Litewskim;

charakteryzuje dokonania w dziedzinie polityki wewnętrznej i zagranicznej Jagiellonów w XV wieku; porządkuje i umieszcza w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi w XIV–XV wieku; charakteryzuje rozwój monarchii stanowej i uprawnień stanu szlacheckiego (rozwój przywilejów szlacheckich do konstytucji *Nihil novi*).

KLASA VI

Europejczycy odkrywają świat

1. *Dawnych imperiów ciągle trwa ślad, chociaż minęło już tysiąc lat.*
2. *Krzysztofa Kolumba wielkie odkrycie istnienie Ameryki potwierdziło niezbitcie.*

VIII. Wielkie odkrycia geograficzne. Uczeń: **charakteryzuje strukturę społeczeństwa i system wierzeń w cywilizacjach prekolumbijskich;** wyjaśnia przyczyny i ocenia wpływ odkryć geograficznych na życie społeczno-gospodarcze i kulturowe Europy oraz Nowego Świata **z uwzględnieniem edukacji regionalnej – inkaska księżniczka, kipu i złoto Inków na zamku w Niedzicy;** umieszcza w czasie i przestrzeni wyprawy Krzysztofa Kolumba, Vasco da Gamy, Ferdynanda Magellana oraz sytuuje w przestrzeni posiadłości kolonialne Portugalii i Hiszpanii.

Europa i Polska nowej epoki

1. *Do dziś podoba się panom i paniom, co zrobił Jan Gutenberg, Kopernik, Galileusz i namalował mistrz da Vinci.*
2. *Świat się zmienia, kościół też – Marcin Luter i 95 tez.*
3. *Przeszłość sławna, przeszłość dawna, dwóch narodów układ jawny!*
4. *W renesansowych czasach zapal bierze wszystkich – Kopernika i Reja, Kochanowskiego i Frycza.*
5. *O latach w Polsce bez stosu oraz gdy Gdańsk cały zażywał największej sławy!*
6. *Wspólna króla i szlachty władza demokrację szlachecką wprowadza.*

IX. „Złoty wiek” w Polsce na tle europejskim. Uczeń: rozpoznaje charakterystyczne cechy renesansu europejskiego; charakteryzuje największe osiągnięcia Leonarda da Vinci, Michała Anioła, Rafaela Santi, Erazma z Rotterdamu, Mikołaja Kopernika, Galileusza i Jana Gutenberga; wymienia przyczyny i następstwa reformacji, opisuje cele i charakteryzuje działalność Marcina Lutra i Jana Kalwina oraz przedstawia okoliczności powstania Kościoła anglikańskiego **z uwzględnieniem edukacji regionalnej – okres reformacji na Spiszu i w Trybszu;** wyjaśnia cele zwołania soboru trydenckiego i charakteryzuje reformę Kościoła katolickiego **z uwzględnieniem edukacji regionalnej – okres reformacji na Spiszu i w Trybszu;** umieszcza w czasie i opisuje najważniejsze wydarzenia w dziedzinie polityki wewnętrznej ostatnich Jagiellonów; charakteryzuje politykę zagraniczną ostatnich Jagiellonów, ze szczególnym uwzględnieniem powstania Prus Książęcych; opisuje model polskiego życia gospodarczego w XVI wieku, uwzględniając działalność gospodarczą polskiej

szlachty i rolę chłopów; przedstawia największe osiągnięcia polskiego renesansu i reformacji, uwzględniając twórczość Mikołaja Reja, Jana Kochanowskiego, Andrzeja Frycza Modrzewskiego; rozpoznaje obiekty sztuki renesansowej na ziemiach polskich **z uwzględnieniem edukacji regionalnej – elementy wystroju świątyni w Trybszu**; przedstawia okoliczności zawarcia unii realnej między Polską a Litwą (1569) i jej główne postanowienia.

Wiek XVII – wiek chwały i wojen

1. *O tym, jak w Polsce przed wieloma laty walczył husarz – jeździec pancerny, skrzydlaty!*
2. *Wielkie pole bitwy, Szwedzi dookoła, bitwa pod Oliwą i wojna podjazdowa.*
3. *Historia o Kozakach, bitwie pod Chocimem, o odsieczy wiedeńskiej i wojnie z Turczyńcem.*
4. *O Janie Kazimierzu pamięć nie zanika, słowo „abdykacja” wpisał do słownika.*
5. *W kraju Sarmatów, mocium panie, rodzi się barok, niesłychane!*

X. Początki Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Uczeń: charakteryzuje stosunki wyznaniowe i narodowościowe w Rzeczypospolitej; wyjaśnia główne założenia konfederacji warszawskiej; wyjaśnia okoliczności uchwalenia artykułów henrykowskich i przedstawia zasady wolnej elekcji; omawia przebieg i rezultaty pierwszych wolnych elekcji; opisuje panowanie Stefana Batorego, ze szczególnym uwzględnieniem jego polityki zewnętrznej.

XI. Rzeczpospolita Obojga Narodów i jej sąsiedzi w XVII wieku. Uczeń:

wyjaśnia główne przyczyny wojen Rzeczypospolitej z Rosją, Szwecją i Turcją; wyjaśnia przyczyny, cele i następstwa powstania Bohdana Chmielnickiego na Ukrainie; omawia przebieg i znaczenie potopu szwedzkiego; sytuuje w czasie, lokalizuje i omawia najważniejsze bitwy w XVII wieku; dokonuje oceny następstw politycznych, społecznych i gospodarczych wojen w XVII wieku; rozpoznaje charakterystyczne cechy kultury baroku, odwołując się do przykładów architektury i sztuki **z uwzględnieniem treści edukacji regionalnej – elementy barokowe w świątyni w Trybszu**.

Oświecenie w Europie

1. *Opowiastka o Królu Słońce, co absolutnym władcą pozostał w końcu.*
2. *W Anglii wielkie poruszenie, bo na miasto Londyn idzie zgromadzenie!*
3. *Manufaktura, giełda, bank i flota są dla kapitalizmu źródłem złota!*
4. *W XVIII wieku toczą się rozmowy, jak złej władzy podeptać okowy!*
5. *Rosja, Austria i Prusy na rozwój swoich państw czynią zakusy.*

XII. Europa w XVII i XVIII wieku. Uczeń: charakteryzuje, na przykładzie Francji Ludwika XIV, ustrój monarchii absolutnej oraz wymienia główne cechy monarchii parlamentarnej, wykorzystując informacje o ustroju Anglii; opisuje idee Oświecenia, podaje przykłady ich zastosowania w nauce, literaturze, architekturze i sztuce; charakteryzuje zasadę trójpodziału władzy Karola Monteskiusza i zasadę umowy

społecznej Jakuba Rousseau; charakteryzuje reformy oświeceniowe wprowadzone w Prusach, Rosji i Austrii.

Ku upadkowi

1. *Za króla Sasa jedz, pij i popuszczaj pasa.*

XIII. Rzeczpospolita Obojga Narodów w I połowie XVIII wieku. Uczeń: omawia przyczyny i charakteryzuje przejawy kryzysu państwa w epoce saskiej; charakteryzuje projekty reform ustrojowych Stanisława Leszczyńskiego i Stanisława Konarskiego; omawia zjawiska świadczące o postępie gospodarczym, rozwoju kultury i oświaty; ocenia pozycję międzynarodową Rzeczypospolitej w czasach saskich.

Myśl o wolności i równości

1. *1776. W roku tym – to fakty dobrze znane – Amerykanie walczyli pod gwiazdzistym sztandarem.*

2. *O tym jak Francuzi w wielkim trudzie uchwalili, że równi są ludzie!*

XIV. Powstanie Stanów Zjednoczonych. Uczeń: omawia przyczyny i następstwa amerykańskiej wojny o niepodległość; wymienia instytucje ustrojowe Stanów Zjednoczonych, wyjaśnia ich funkcjonowanie; ocenia sposób, w jaki konstytucja amerykańska realizowała w praktyce zasadę trójpodziału władzy; przedstawia wkład Polaków w walkę o niepodległość Stanów Zjednoczonych.

XV. Wielka rewolucja we Francji. Uczeń: wyjaśnia główne przyczyny rewolucji i ocenia jej rezultaty; analizuje i objaśnia zasady zawarte w *Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela*.

Czasy rozbiorowe

1. *Opowieść pełna łez i bólu o ostatnim polskim królu.*

2. *O oświeceniu i o obiadach, które we czwartki król Staś zjadał.*

3. *Jak Sejm Wielki o zmianach radził, ale na drugi rozbiór nic nie poradził!*

4. *O powstaniu kościuszkowskim i trzecim rozbiorze nieszczęsnej Polski.*

XVI. Rzeczpospolita w dobie stanisławowskiej. Uczeń: podaje przykłady naprawy państwa za panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego, w tym osiągnięcia Komisji Edukacji Narodowej; charakteryzuje cele i konsekwencje konfederacji barskiej; sytuje w czasie obrady Sejmu Wielkiego oraz uchwalenie Konstytucji 3 maja; wymienia reformy Sejmu Wielkiego oraz najważniejsze postanowienia Konstytucji 3 maja; wyjaśnia okoliczności zawiązania konfederacji targowickiej i przedstawia jej następstwa; rozpoznaje charakterystyczne cechy polskiego oświecenia i charakteryzuje przykłady sztuki okresu klasycyzmu z uwzględnieniem własnego regionu.

XVII. Walka o utrzymanie niepodległości w ostatnich latach XVIII

wieku. Uczeń: sytuje w czasie I, II i III rozbiór Rzeczypospolitej i wskazuje na mapie zmiany terytorialne po każdym rozbiorze **z uwzględnieniem treści edukacji regionalnej – zabór austro-węgierski w Trybszu**; przedstawia przyczyny i skutki

powstania kościuszkowskiego; rozróżnia przyczyny wewnętrzne i zewnętrzne upadku Rzeczypospolitej.

Napoleon i Legiony

1. *Jak wielki mały człowiek Napoleonem zwany stworzył wielkie cesarstwo i dał wielkie zmiany!*
2. *Legiony Polskie Dąbrowskiego walczą dla Napoleona i Polski na całego!*
3. *Opowieść o Warszawskim Księstwie, Józefie Poniatowskim i nad Austrią drobnym zwycięstwie.*
4. *Historia o wojnie, co mrozem ścięta, kto by o takiej nie pamiętał?*
5. *O tym, jak Napoleon, wielki wódz, zmienił, co się dało i co mógł.*

XVIII. Epoka napoleońska. Uczeń: charakteryzuje zmiany polityczne w Europie w okresie napoleońskim i przemiany społeczno-gospodarcze; opisuje okoliczności utworzenia Legionów Polskich oraz omawia ich historię; opisuje powstanie Księstwa Warszawskiego, jego ustrój i terytorium; przedstawia stosunek Napoleona do sprawy polskiej oraz postawę Polaków wobec Napoleona.

Klasa VII

Kongres wiedeński

1. *Na Kongresie w Wiedniu wielcy się spotkali, tańczyli i jedli, a czasem radzili.*
2. *Para, elektryczność i... rewolucja to dopiero naszej cywilizacji ewolucja.*
3. *Idzie nowe, moi drodzy! Może Polska się odrodzi?*

Niezwykła Ludów Wiosna przeciw Świątemu Przymierzu wyrosła. **XIX. Europa po kongresie wiedeńskim. Uczeń:** omawia decyzje kongresu wiedeńskiego w odniesieniu do Europy, w tym do ziem polskich; charakteryzuje najważniejsze przejawy rewolucji przemysłowej (wynalazki i ich zastosowania, obszary uprzemysłowienia, zmiany struktur społecznych i warunków życia).

W Królestwie Polskim

1. *W Królestwie Polskim trwa dyskusja, reformy, represje i konstytucja.*
2. *Powstanie listopadowe, narodowy zryw, w noc listopadową nie śpi, kto żyw!*
3. *Po powstaniu wielka represja, kończy się Wielką Emigracją.*
4. *Po powstaniu walka nowa, spiski, zrywy i rabacja.*

XX. Ziemie polskie w latach 1815–1848. Uczeń: wskazuje na mapie podział polityczny ziem polskich po kongresie wiedeńskim; charakteryzuje okres konstytucyjny Królestwa Polskiego – ustrój, osiągnięcia w gospodarce, kulturze i edukacji; przedstawia przyczyny wybuchu powstania listopadowego, charakter zmagania i następstwa powstania dla Polaków w różnych zaborach; omawia położenie Polaków w zaborach pruskim i austriackim, na obszarze ziem zabranych oraz w Rzeczypospolitej Krakowskiej; charakteryzuje główne nurty oraz postacie Wielkiej Emigracji i ruch spiskowy w kraju.

Wiosna Ludów w Europie

1. *Wiosna Ludów! Idzie nowe! Europo, szykuj się!*

XXI. Europa w okresie Wiosny Ludów. Uczeń: wymienia wydarzenia związane z walką z porządkiem wiedeńskim, charakteryzuje przebieg Wiosny Ludów w Europie; omawia przyczyny i skutki powstania krakowskiego oraz Wiosny Ludów na ziemiach polskich.

Powstanie styczniowe

1. *Jak tam w Polsce przed powstaniem? Ano biali, czerwoni i odnawianie.*

2. *O wielkim powstaniu styczniowym, o Romualdzie Traugutcie, o tym i owym.*

3. *O zsyłkach, Syberii, zakazie czytania, o karze dla Polaków za wybuch powstania.*

XXII. Powstanie styczniowe. Uczeń: omawia pośrednie i bezpośrednie przyczyny powstania, w tym „rewolucję moralną” 1861–1862; dokonuje charakterystyki działań powstańczych z uwzględnieniem, jeśli to możliwe, przebiegu powstania w swoim regionie; omawia uwłaszczenie chłopów w zaborze rosyjskim oraz porównuje z uwłaszczeniem w pozostałych zaborach; charakteryzuje formy represji popowstaniowych.

Przełom wieków na świecie, w Europie i Polsce

1. *Wojna secesyjna w Stanach Zjednoczonych – wielu niewolników wreszcie uwolnionych.*

2. *Zjednoczenie Włoch i Niemiec, co przyniesie, trudno dociec.*

3. *Kolonializm na świecie nowe potęgi gospodarcze niesie.*

4. *Nowe ruchy polityczne, w Europie bardzo liczne.*

5. *Postęp techniczny i zmiany – coraz lepsze życie mamy!*

6. *Kultura i sztuka przełomu wieku – poznaj ją, człowieku!*

7. *Nowe ruchy polityczne w Polsce mają miejsca liczne.*

8. *O niepodległości wciąż nie zapomni żaden mąż.*

9. *Kultura polska na przełomie – wiele się dzieje. Kto wie?*

XXIII. Europa i świat w II połowie XIX i na początku XX wieku. Uczeń: opisuje sytuację polityczną w Europie w II połowie XIX wieku, w tym procesy zjednoczeniowe Włoch i Niemiec; prezentuje przyczyny i skutki wojny secesyjnej w Stanach Zjednoczonych; wyjaśnia przyczyny, zasięg i następstwa ekspansji kolonialnej państw europejskich w XIX wieku; wymienia nowe idee polityczne i zjawiska kulturowe, w tym początki kultury masowej i przemiany obyczajowe.

XXIV. Ziemie polskie pod zaborami w II połowie XIX i na początku XX wieku.

Uczeń: wyjaśnia cele i opisuje metody działań zaborców wobec mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej – rusyfikacja, germanizacja (Kulturkampf), autonomia

galicyjska z uwzględnieniem treści edukacji regionalnej – życie w Trybszu; opisuje postawy społeczeństwa polskiego w stosunku do zaborców – trójlojalizm, praca organiczna, ruch spółdzielczy; opisuje formowanie się nowoczesnej świadomości narodowej Polaków; omawia narodziny i pierwsze lata istnienia nowoczesnych ruchów politycznych (socjalizm, ruch ludowy, ruch narodowy); wyjaśnia społeczne i narodowe aspekty rewolucji w latach 1905–1907; charakteryzuje spór orientacyjny w latach 1908–1914.

I wojna światowa

1. Świat na drodze ku wojnie światowej, Polska powstanie, kto wie?
2. Na frontach I wojny nikt nie jest pewien ani spokojny.
3. I do Polski wojna przyszła, nową nadzieję Polakom przyniosła.
4. Rewolucje w Rosji i wojna domowa, dla Polski to szansa na odnowę.
5. Sprawa polska, sprawa spiska to w Paryżu sprawa pilna!

XXV. I wojna światowa. Uczeń: omawia najważniejsze konflikty między mocarstwami europejskimi na przełomie XIX i XX wieku; wymienia główne przyczyny wojny – polityczne i gospodarcze, pośrednie i bezpośrednie; omawia specyfikę działań wojennych: wojna pozycyjna, manewrowa, działania powietrzne i morskie; charakteryzuje postęp techniczny w okresie I wojny światowej; opisuje rewolucję i wojnę domową w Rosji.

XXVI. Sprawa polska w czasie I wojny światowej. Uczeń: charakteryzuje stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej w przededniu i po wybuchu wojny; omawia umiędzynarodowienie sprawy polskiej: akt 5 listopada 1916 r. z uwzględnieniem treści edukacji regionalnej – sprawa Spisza, postacie: Wojciech Halczyn, Piotr Borowy, ksiądz Ferdynand Machay, rola Stanów Zjednoczonych i rewolucji rosyjskich, deklaracja z 3 czerwca 1918 r.; ocenia polski wysiłek zbrojny z uwzględnieniem treści edukacji regionalnej – udział trybszan w I wojnie światowej, i dyplomatyczny, wymienia prace państwowotwórcze podczas wojny.

Europa i świat po I wojnie

1. Po ładzie wersalskim – niepokoje i nowe niesnaski.
2. Na horyzoncie nowe widmo wisi – to faszyzm i komunizm po Europie kroczy.

XXVII. Europa i świat po I wojnie światowej. Uczeń: opisuje kulturowe i cywilizacyjne następstwa wojny; charakteryzuje postanowienia konferencji paryskiej oraz traktatu w Locarno; ocenia funkcjonowanie Ligi Narodów i ład wersalski; charakteryzuje oblicza totalitaryzmu (włoskiego faszyzmu, niemieckiego narodowego socjalizmu, systemu sowieckiego): ideologię i praktykę.

II Rzeczypospolita

1. Odrodzenie Rzeczypospolitej – oddychają ludzie wolności powietrzem,
2. Walki się toczą o granice, tu powstanie, tam plebiscyt, a tam bolszewicy.

3. Rządzi parlament, a potem zamach majowy i rządy sanacyjne stają się już faktem.
4. II Rzeczpospolita swoją wielkość prezentuje – wielonarodowość, wielkie osiągnięcia i wielkie nadzieje.

XXVIII. Odrodzenie państwa polskiego po I wojnie światowej. Uczeń: omawia formowanie się centralnego ośrodka władzy państwowej – od październikowej deklaracji Rady Regencyjnej do „Małej Konstytucji”; przedstawia proces wykuwania granic: wersalskie decyzje a fenomen powstania wielkopolskiego i powstań śląskich (zachód) – federacyjny dylemat a inkorporacyjny rezultat (wschód) **z uwzględnieniem treści edukacji regionalnej – akcja plebiscytowa na Spiszu, postaci profesora Józefa Wiśmierskiego oraz Wendelina Habera**; opisuje wojnę polsko-bolszewicką i jej skutki (pokój ryski).

XXIX. II Rzeczpospolita w latach 1921–1939. Uczeń: charakteryzuje skalę i skutki wojennych zniszczeń oraz dziedzictwa zaborowego; charakteryzuje ustrój polityczny Polski na podstawie konstytucji marcowej z 1921 r.; omawia kryzys demokracji parlamentarnej w Polsce – przyczyny, przebieg i skutki przewrotu majowego; opisuje polski autorytaryzm – rządy sanacji, zmiany ustrojowe (konstytucja kwietniowa z 1935 r.); przedstawia główne kierunki polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej (system sojuszy i politykę równowagi).

XXX. Społeczeństwo i gospodarka II Rzeczypospolitej. Uczeń: charakteryzuje społeczną, narodowościową i wyznaniową strukturę państwa polskiego; omawia skutki światowego kryzysu gospodarczego na ziemiach polskich; ocenia osiągnięcia gospodarcze II Rzeczypospolitej, a zwłaszcza powstanie Gdyni, magistrali węglowej i Centralnego Okręgu Przemysłowego **z uwzględnieniem treści edukacji regionalnej – życie po wojnie w Trybszu – szkoła, rozbudowa wsi, wodociągów**; podaje najważniejsze osiągnięcia kulturalne i naukowe Polski w okresie międzywojennym.

Świat przed II wojną

1. Świat na drodze ku II wojnie – na Dalekim Wschodzie i w Europie – wszędzie niespokojnie.

XXXI. Droga do wojny. Uczeń: omawia japońską agresję na Dalekim Wschodzie; przedstawia ekspansję Włoch i wojnę domową w Hiszpanii; opisuje politykę hitlerowskich Niemiec – rozbijanie systemu wersalsko-łokarnieńskiego: od remilitaryzacji Nadrenii do układu w Monachium; charakteryzuje politykę ustępstw Zachodu wobec Niemiec Hitlera; wymienia konsekwencje paktu Ribbentrop-Mołotow.

KLASA VIII

II wojna światowa

1. Napaść na Polskę z każdej strony – Niemcy, Rosjanie, a także Słowacy.
2. Europa podzielona podbojami Hitlera i Stalina.
3. Dawni sprzymierzeńcy, a wrogowie dzisiaj – wojna Niemiec ze Związkiem Radzieckim.

4. *Polityka okupacyjna Niemiec, przed nią nie da się uciec.*
5. *Wojna poza Europą, wojna na świecie, do akcji wkraczają.*
6. *Droga do zwycięstwa wiedzie przez wiele klęsk i męstwa.*
7. *Decyzje Wielkiej Trójki, co stanowią też o przyszłości Polski.*
8. *Władze polskie na wychodźstwie dużo ważnych działań, zwłaszcza w dyplomacji.*
9. *Polskie państwo podziemne, Armia Krajowa i życie codzienne.*
10. *Okupowana Polska nie czeka bezczynnie, Szare Szeregi, dywersje i akcje.*
11. *„Dziś idę walczyć, mamo...” – o Małym Sabotażu, dywersji, młodych bohaterach, o powstaniu i o tym, dlaczego upadło.*
12. *Koniec podziemnego państwa, wraca względny spokój, zaczyna się praca.*

XXXII. Wojna obronna Polski we wrześniu 1939 r. Agresja Niemiec (1 września) i Związku Sowieckiego (17 września). Uczeń: charakteryzuje

położenie międzynarodowe Polski w przededniu wybuchu II wojny światowej; opisuje i omawia etapy wojny obronnej i wskazuje na mapach położenia stron walczących; podaje przykłady szczególnego bohaterstwa Polaków, np. obrona poczty w Gdańsku, walki o Westerplatte, obrona wieży spadochronowej w Katowicach, bitwy pod Mokrą i Wizną, bitwa nad Bzurą, obrona Warszawy, obrona Grodna, bitwa pod Kockiem.

XXXIII. II wojna światowa i jej etapy. Uczeń: przedstawia oraz sytuuje w czasie i przestrzeni przełomowe wydarzenia II wojny światowej (polityczne i militarne) **z uwzględnieniem treści edukacji regionalnej – wkroczenie wojsk słowackich na Spisz, w tym do Trybsza**; charakteryzuje politykę Niemiec na terenach okupowanej Europy; przedstawia zagładę Żydów oraz Romów i eksterminację innych narodów; zna przykłady bohaterstwa Polaków ratujących Żydów z Holokaustu; wyjaśnia przyczyny klęski państw Osi; wymienia główne decyzje konferencji Wielkiej Trójki (Teheran, Jałta, Poczdam); przedstawia bezpośrednie skutki II wojny światowej, w tym problem zmiany granic i przesiedleń ludności.

XXXIV. Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką. Uczeń: porównuje założenia i metody polityki niemieckiej i sowieckiej w okupowanej Polsce **z uwzględnieniem treści edukacji regionalnej – słowacka okupacja Spisza**; wymienia przykłady zbrodni niemieckich i sowieckich (Palmiry, Katyń, kaźń profesorów lwowskich, Zamojszczyzna); wyjaśnia przyczyny i rozmiary konfliktu polsko-ukraińskiego (rzeź wołyńska) na Kresach Wschodnich; charakteryzuje polityczną i militarną działalność polskiego państwa podziemnego, w tym formy oporu wobec okupantów; wyjaśnia przyczyny i opisuje skutki wybuchu powstania warszawskiego oraz ocenia postawę aliantów i Związku Sowieckiego wobec powstania **z uwzględnieniem treści edukacji regionalnej – postać księdza Józefa Stanka**.

XXXV. Sprawa polska w czasie II wojny światowej. Uczeń: przedstawia okoliczności powstania i omawia działalność rządu Rzeczypospolitej Polskiej na wychodźstwie; umieszcza w czasie i przestrzeni działania polskich formacji na różnych frontach i obszarach toczącej się wojny **z uwzględnieniem treści edukacji regionalnej**

– udział trybszan w II wojnie; przedstawia politykę mocarstw wobec sprawy polskiej w czasie II wojny światowej.

Europa i świat po II wojnie światowej

1. Nowy podział świata.
2. Niemcy po II wojnie światowej.
3. Państwa bloku wschodniego.
4. Blok wschodni po śmierci Stalina.
5. Daleki Wschód po II wojnie światowej.
6. Rozpad systemu kolonialnego.
7. Zimna wojna i próby współistnienia.
8. Konflikty na Bliskim Wschodzie.
9. Droga ku wspólnej Europie.
10. Przemiany społeczne i kulturowe lat 60.
11. Blok wschodni w latach 60. i 70.
12. Kryzys i upadek komunizmu w Europie.

XXXVI. Świat po II wojnie światowej. Uczeń: charakteryzuje bezpośrednie skutki II wojny światowej, wyróżniając następstwa polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe, z uwzględnieniem powstania Organizacji Narodów Zjednoczonych; wyjaśnia przyczyny i skutki rozpadu koalicji antyhitlerowskiej oraz opisuje początki zimnej wojny; opisuje okoliczności powstania NRD i RFN; wskazuje na mapie państwa NATO i Układu Warszawskiego, charakteryzując oba bloki polityczno-wojskowe; omawia sytuację w ZSRS i państwach jego strefy wpływów z uwzględnieniem wydarzeń na Węgrzech w 1956 r. i w Czechosłowacji w 1968 r.; określa przyczyny, umieszcza w czasie i przestrzeni procesy dekolonizacyjne i ocenia ich następstwa; wymienia konflikty doby zimnej wojny, w tym wojny w Korei, Wietnamie i Afganistanie oraz omawia skutki blokady Berlina i kryzysu kubańskiego; opisuje przebieg konfliktu na Bliskim Wschodzie; omawia przemiany w Chinach po II wojnie światowej; wyjaśnia przyczyny oraz lokalizuje w czasie i przestrzeni proces rozpadu ZSRS na przełomie lat 80. i 90., a także wyjaśnia jego następstwa; charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1989–1991; przedstawia cele i główne etapy rozwoju Unii Europejskiej; opisuje najważniejsze przemiany kulturowe i społeczne po II wojnie światowej z uwzględnieniem treści edukacji regionalnej – rozwój Trybsza po II wojnie.

Polska w czasach stalinizmu

1. Początki władzy komunistów w Polsce.
2. Odbudowa powojenna.
3. Polska w czasach stalinizmu.
4. Opór społeczny wobec stalinizmu.

5. *Polski Październik.*

6. *Mała stabilizacja.*

XXXVII. Początki komunizmu w Polsce. Uczeń: przedstawia okoliczności przejęcia władzy w Polsce przez komunistów (rola Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, referendum ludowe, wybory w 1947 r.); charakteryzuje postawy Polaków wobec nowych władz ze szczególnym uwzględnieniem oporu zbrojnego (żołnierze niezłomni [wyklęci]) **z uwzględnieniem treści edukacji regionalnej – działalność „Ognia” w Trybszu i na Spiszu.**

XXXVIII. Stalinizm w Polsce i jego skutki. Uczeń: przedstawia przemiany ustrojowe, gospodarczo-społeczne i kulturowe w okresie stalinizmu; omawia system terroru stalinowskiego w Polsce i ocenia jego skutki; wyjaśnia przyczyny i skutki poznańskiego czerwca 1956 r. (powstanie poznańskie) oraz znaczenie wydarzeń październikowych 1956 r.

Polska gomułkowska

1. *Rządy Edwarda Gierka.*

2. *Początki opozycji demokratycznej w Polsce.*

3. *„Karnawał Solidarności”.*

4. *Stan wojenny.*

5. *Koniec PRL.*

6. *Polska w okresie przemian ustrojowych.*

XXXIX. Polska w latach 1957–1981. Uczeń: opisuje system władzy w latach 60. i 70. w PRL i formy uzależnienia od ZSRS; charakteryzuje realia życia społecznego i kulturalnego z uwzględnieniem specyfiki czasów gomułkowskich i gierkowskich; przedstawia i sytuuje w czasie różnorodność przyczyn kryzysów społecznych w latach 1968, 1970, 1976 i ich konsekwencje; wyjaśnia znaczenie roli Kościoła katolickiego dla stosunków politycznych i społecznych; opisuje narodziny i działania opozycji politycznej w latach 1976–1980; przedstawia rolę Jana Pawła II i ocenia jego wpływ na przemiany społeczne i polityczne; wyjaśnia przyczyny i następstwa strajków sierpniowych w 1980 r.; charakteryzuje ruch społeczny „Solidarność”.

XL. Dekada 1981–1989. Uczeń: wyjaśnia przyczyny wprowadzenia stanu wojennego, opisuje jego przebieg i konsekwencje; przedstawia postawy Polaków wobec stanu wojennego, fenomen oporu społecznego; wyjaśnia przyczyny zawarcia porozumienia „okrągłego stołu”, przedstawia jego głównych uczestników i opisuje postanowienia.

XLI. Narodziny III Rzeczypospolitej. Uczeń: opisuje kluczowe przemiany ustrojowe w latach 1989–1997; charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne, gospodarcze i kulturowe lat 90.; wyjaśnia przyczyny napięć społecznych.

Polska i świat współcześnie

1. *Świat po rozpadzie.*

2. *Polska w latach 90. XX wieku.*

3. *Polska w NATO i UE.*

4. *Świat w erze globalizacji.*

5. *Wyzwania współczesnego świata.*

XLII. Miejsce Polski w świecie współczesnym. Uczeń: przedstawia i sytuje w czasie i przestrzeni proces rozpadu Układu Warszawskiego i odzyskanie suwerenności przez Polskę; wyjaśnia przyczyny i znaczenie przystąpienia Polski do NATO w 1999 r.; wyjaśnia przyczyny i znaczenie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej w 2004 r.

III. ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIÓW:

Po zakończeniu edukacji historycznej w szkole podstawowej uczeń:

- reprezentuje postawę patriotyczną;
- zna i szanuje historię i tradycje swojego oraz innych narodów;
- ma poczucie przywiązania do swojego regionu i kraju;
- ceni wartości związane z kręgiem cywilizacji śródziemnomorskiej: miłość, prawdę, wolność, piękno, demokrację, wolność wyboru, szacunek dla drugiego człowieka niezależnie od jego rasy, narodowości czy religii;
- jest tolerancyjny wobec innych poglądów, postaw, przekonań i religii;
- jest przygotowany do poznawania różnych dóbr kultury;
- świadomie i krytycznie analizuje informacje pochodzące z różnych źródeł; wie, gdzie można je znaleźć;
- rzetelnie, odwołując się do odpowiednich argumentów, formułuje własną opinię;
- krytycznie odnosi się do mitów, stereotypów i różnych interpretacji historii;
- współpracuje w zespole;
- szanuje zdanie innych;
- prezentuje efekty swojej pracy;
- uzasadnia swoje zdanie;
- rozumie, że poznawanie przeszłości jest konieczne dla zrozumienia teraźniejszości;
- odróżnia przeszłość od teraźniejszości i przyszłości;
- umieszcza wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w czasie, porządkuje je chronologicznie i ustala związki przyczynowo-skutkowe między nimi;
- dostrzega zmiany zachodzące w życiu politycznym, gospodarczym, społecznym i kulturalnym, umiejscawia je w czasie oraz dostrzega powiązanie między zjawiskami z różnych dziedzin;
- z wykorzystaniem mapy lub planu lokalizuje w przestrzeni poznane fakty, zjawiska i procesy historyczne;
- analizuje w sposób krytyczny informacje, próbuje wyciągać z nich wnioski;
- wskazuje w narracji historycznej warstwy: informacyjną, wyjaśniającą i oceniającą;
- posługuje się pojęciami historycznymi i wyjaśnia ich znaczenie;
- używa argumentów, aby uzasadnić własne stanowisko w odniesieniu do wydarzeń i procesów historycznych;
- tworzy krótkie i długie wypowiedzi pisemne, np. plan, notatkę, rozprawkę, prezentację.

IV. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW

1. Propozycje liczby godzin przeznaczonych na realizację poszczególnych treści nauczania

Rozporządzenie MEN z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli. Na podstawie art. 111 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r., poz. 59) mówi: § 13. 2. Jeżeli w szkole podstawowej jest organizowane nauczanie w klasach łączonych, to: (...) 3) w klasach IV–VII co najmniej połowę wymiaru godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych, z wyjątkiem muzyki, plastyki i wychowania fizycznego, prowadzi się bez łączenia tych klas z innymi klasami; 4) obowiązkowe zajęcia edukacyjne w klasie VIII, z wyjątkiem wychowania fizycznego, prowadzi się bez łączenia tych klas z innymi klasami.

Zgodnie z ww. rozporządzeniem nie wolno połączyć zajęć z historii w klasie IV z klasą V, gdyż młodszą z klas nie miałaby żadnej rozłącznej lekcji. Można natomiast połączyć po jednej godzinie historii w klasach V i VI lub VI i VII. Dla nauczyciela klas IV–VIII oznacza to, że w **przeciągu całego roku szkolnego** liczba godzin historii w poszczególnych klasach może być rozłożona według dwóch wariantów:

1) Wariant pierwszy:

- a) łączna liczba godzin dla nauczyciela to osiem, dla ucznia dziewięć,
- b) klasa IV – jedna godzina tygodniowo (lekcja rozłączna),
- c) klasy V–VI – po jednej godzinie rozłącznej tygodniowo (około 30 w roku szkolnym) oraz jedna godzina łączna tygodniowo (około 30 w roku szkolnym),
- d) klasa VII – dwie godziny tygodniowo (lekcje rozłączne),
- e) klasa VIII – dwie godziny tygodniowo (lekcje rozłączne).

2) Wariant drugi:

- a) łączna liczba godzin dla nauczyciela to osiem, dla ucznia dziewięć,
- b) klasa IV – jedna godzina tygodniowo (lekcja rozłączna),
- c) klasa V – dwie godziny tygodniowo (lekcje rozłączne),
- d) klasy VI–VII – po jednej godzinie rozłącznej tygodniowo (około 30 w roku szkolnym) oraz jedna godzina łączna tygodniowo (około 30 w roku szkolnym),
- e) klasa VIII – dwie godziny tygodniowo (lekcje rozłączne).

2. Rozkład treści nauczania – roczne plany

Plan nauczania to zaplanowanie czynności ucznia i swoich własnych tak, aby uczeń opanował w trakcie lekcji wymagania zawarte w podstawie programowej. Planując pracę w klasach łączonych, nauczyciel powinien mieć świadomość, że przygotowuje plan na **jeden** rok szkolny. Nie wie przecież, które klasy będzie prowadził w systemie połączonym w kolejnym roku. Przygotowując się do pracy, nie tylko w klasach łączonych, powinien ustalić, które tematy i w jakim zakresie można opracować za pomocą pracy jednolitej, a które za pomocą pracy zróżnicowanej i ująć we własnym planie. Pozwoli to na racjonalizowanie organizacji pracy uczniów obu zespołów klasowych w warunkach połączonych klas.

Etapy planowania rocznej pracy w klasach łączonych:

- 1) Analiza podstawy programowej.
- 2) Analiza programu nauczania – dla klas łączonych pożądanym staje się ten sam program w obu łączonych klasach.
- 3) Analiza programu nauczania pod względem „zbieżności” w treściach w dążeniu do osiągnięcia przewidywanych efektów edukacyjnych uczniów w obu klasach.
- 4) Zaplanowanie wspólnych (zbieżnych) tematów, odnotowanie w swoim planie pracy.
- 5) Analiza pozostałych, „rozbieżnych” zagadnień w planie pracy.
- 6) Zaplanowanie „rozbieżnych” zagadnień w planie pracy.

Planowanie pracy pozwala na ujęcie **wszystkich treści podstawy programowej**, a w przypadku nauczania historii – na **zachowanie chronologii** w procesie dydaktycznym przy przechodzeniu od systemu łączonego do rozdzielnego.

Projektując treści na łączonych lekcjach, nauczyciel szuka spójności:

- 1) w tematyce,
- 2) w omawianym problemie,
- 3) w doborze metod,

I tak, w tym samym czasie uczniowie, w zależności od połączenia klas:

- pracują z mapą;
- pracują nad omówieniem dorobku epok;
- analizują teksty źródłowe;
- pracują nad projektem;
- piszą sprawdziany.

Nauczyciel klas łączonych powinien się przygotować także na to, że podczas jednostki lekcyjnej będzie musiał zrealizować dwie całkowicie różniące się lekcje.

Praktyczne rozwiązania podano w scenariuszach lekcji.

3. Struktura organizacyjna lekcji łączonych

Podczas lekcji łączonej muszą wystąpić dwie formy uczenia się:

- kierowane bezpośrednio przez nauczyciela, najczęściej mające charakter głośnej, wspólnej nauki,
- samodzielne (częściej indywidualne niż zespołowe) kierowane przez nauczyciela pośrednio, mające charakter nauki indywidualnej, cichej lub prawie cichej.

Na lekcji łączonej te dwie formy występują na zmianę. Etapy nauki głośnej i cichej noszą też miano faz lub ogniw lekcji. Liczba tych faz organizacyjnych lekcji łączonych jest ściśle uzależniona od rodzaju liczby zadań przeznaczonych do samodzielnego wykonania przez uczniów oraz od sposobu zaprogramowania wszystkich ich czynności.

Nauczyciel musi jednak realizować również **lekcje dwutematyczne**, które mogą **zawierać problem wiążący te tematy**. Umożliwia on wspólną pracę obu klas w pierwszej części lekcji, zmuszając uczniów do szukania rozwiązania tego problemu w toku pracy oddzielnej. Zachęca jednocześnie do wymiany poglądów w czasie ponownej pracy wspólnej.

Przy lekcji dwutematycznej **nie zawsze jest** możliwe ustalenie wspólnego problemu dla obu klas, wtedy lekcja może zawierać pewne tylko elementy pracy wspólnej, np.:
I część lekcji – wspólna praca klas pod kierunkiem nauczyciela (sprawdzenie zadań domowych, ustalenie tematów i celów lekcji, omówienie i przyjęcie odpowiedniego dla potrzeb obu klas planu dalszej pracy).

II część lekcji – praca oddzielna, realizacja planu przyjętego w I części lekcji.

III część lekcji – ponowna praca wspólna klas przeznaczona m.in. na złożenie sprawozdań z wykonanej pracy, wyznaczenie i objaśnienie zadań domowych.

4. Kształcenie kompetencji kluczowych

Kompetencje kluczowe to te, których wszystkie osoby potrzebują do samorealizacji i rozwoju osobistego, bycia aktywnym obywatelem, integracji społecznej i zatrudnienia, przygotowujące do samodzielnego działania, podejmowania decyzji dotyczących własnego rozwoju i życia. Na lekcjach historii rozwijamy:

I. kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji – na każdej lekcji, zwracając uwagę na poprawność wypowiedzi uczniów, współpracę z biblioteką w zakresie polecania uczniom książek o tematyce historycznej, czytanie i słuchanie ze zrozumieniem, wyrażanie się w sposób precyzyjny i zwięzły, umiejętności pisania różnych typów tekstów, umiejętności oddzielania informacji istotnych od nieistotnych, umiejętności korzystania z dodatkowych materiałów (notatki, wykresy, mapy etc.), aby napisać, zaprezentować lub zrozumieć różne typy przekazów – pisanych i mówionych (mowa, rozmowa, instrukcja, wywiad, debata etc.);

- 2. kompetencje w zakresie wielojęzyczności** – na lekcjach dotyczących historii świata i Europy, rozumienie różnic kulturowych;
- 3. kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii** – umiejętność logicznego i analitycznego myślenia, umiejętność śledzenia toku rozumowania innych, umiejętność myślenia przestrzennego, zdolność krytycznej oceny, rozumienie związku technologii z innymi dziedzinami – postępem naukowym (np. w medycynie), społeczeństwem (wartości, zagadnienia moralne), kulturą (np. multimedia) oraz ze środowiskiem (zanieczyszczenie);
- 4. kompetencje cyfrowe** – wykorzystanie komputerów i innych multimediiów do pozyskiwania, oceny, gromadzenia, tworzenia, przedstawiania i wymiany informacji, a także do porozumiewania się i uczestniczenia we współpracy w sieci;
- 5. kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się** – organizowanie własnej nauki, efektywne zarządzanie własnym czasem, rozwiązywanie problemów, zdobywanie, przetwarzanie, ocenianie i przyswajanie nowych informacji, a także zdolność zastosowania nowej wiedzy i umiejętności w wielu sytuacjach – w domu, pracy, szkole;
- 6. kompetencje obywatelskie** – rozumienie wzorców zachowań ogólnie akceptowanych w różnych społeczeństwach, zdolność do budowania zaufania i współczucia w innych ludziach, świadomość i rozumienie tożsamości kulturowej własnego kraju w interakcji z innymi kulturami oraz umiejętność zobaczenia i zrozumienia różnych punktów widzenia;
- 7. kompetencje w zakresie przedsiębiorczości** – kreatywność, innowacyjność, podejmowanie ryzyka, umiejętność planowania, organizowania, analizowania, oceny, zarządzania i wdrażania projektu oraz umiejętność współpracy w zespole, by osiągnąć zamierzone cele, chęć wprowadzenia zmian, branie odpowiedzialności za swoje działania i umiejętne stawianie celów;
- 8. kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej³** – uznanie ważności i szacunek dla kreatywnego wyrażania myśli, podstawowa wiedza na temat głównych dzieł, świadomość dziedzictwa kulturowego własnego kraju i Europy oraz ich miejsca w świecie, otwartość na różne formy ekspresji kulturowej i szacunek dla odmiennych kultur.

Praktyczne rozwiązania podano w scenariuszach lekcji.

³ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej C189 z dnia 4 czerwca 2018 r. (wyd. polskie) „Zalecenia Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie”.

5. Rozwiązania metodyczne – formy, metody i techniki:

Kompetencje kluczowe rozwija się na lekcjach historii przy zastosowaniu rozmaitych rozwiązań metodycznych. Oto niektóre z nich:

➤ **Nauczanie blokowe – integracja międzyprzedmiotowa**

Integracja międzyprzedmiotowa jest pożądanym sposobem przyswajania wiedzy i umiejętności uczniów. **Pozwala na rozumienie przyczyn i skutków zjawisk, doskonalenie umiejętności wyciągania wniosków.** Nauczanie blokowe charakteryzuje się **uniwersalnością celów** edukacyjnych określonych dla poszczególnych przedmiotów.

Historia doskonale koreluje treści z takimi przedmiotami jak między innymi:

- wiedza o społeczeństwie – treści społeczne, dotyczące świata współczesnego, ustroju;
- język polski – treści regionalne, związane z legendami, mitami, z utworami o charakterze patriotycznym i historycznym, formy wypowiedzi zastosowane;
- języki obce nowożytne – treści regionalne, treści związane z historią Europy i świata;
- geografia – treści regionalne, treści związane z historią Polski, Europy i świata;
- fizyka – treści związane z wynalazkami, odkryciami;
- chemia – treści związane z wynalazkami, odkryciami;
- biologia – treści związane z wynalazkami, odkryciami;
- plastyka – treści regionalne, dzieła sztuki powstałe na przestrzeni czasów, malarstwo historyczne, postaci malarzy;
- muzyka – treści regionalne, kolędy, utwory patriotyczne, kompozytorzy;
- informatyka – prezentacje projektów, wyszukiwanie informacji.

Przy blokowaniu treści kształtujemy **wszystkie kompetencje kluczowe.**

➤ **Projekt edukacyjny**

Metoda polega na zaplanowaniu, opracowaniu, a następnie wykonaniu określonego zadania przez ucznia lub grupę. Działania wykonywane są samodzielnie przez uczestników, wywołują ich dużą aktywność, a nauczyciel występuje jedynie w roli mentora. Realizacja projektu staje się okazją do włączania w życie szkoły środowiska lokalnego, rodziców, a nawet sponsorów, jeśli podjęta przez uczniów tematyka będzie interesująca dla osób postronnych. Rodzajem projektu są badania terenowe. Nie należy ich postrzegać jako wycieczki, choć z przyczyn organizacyjnych przypominają właśnie taką formę. Polegają na tym, że uczniowie sami wcielają się w rolę przewodników, wcześniej zbierając informacje z różnych źródeł i przygotowując się pod kierunkiem nauczyciela, a następnie przejmują rolę ekspertów prezentujących grupie określone treści. **Projekt edukacyjny to przedsięwzięcie, które w obecnej podstawie**

programowej zajmuje szczególną pozycję. Służy nabywaniu przez uczniów kompetencji społecznych, takich jak komunikacja i współpraca w grupie. Wspiera rozwijanie przedsiębiorczości i kreatywności poprzez zastosowanie różnych, często innowacyjnych rozwiązań, uczy samodzielności i odpowiedzialności, planowania i organizacji pracy oraz samooceny. Projekt może być realizowany przez uczniów indywidualnie lub zespołowo. Jego realizacja przebiega wieloetapowo zgodnie z ustalonymi wcześniej założeniami.

Wybór tematów projektów, szczegółowy opis ich realizacji oraz określenie charakteru przedsięwzięć należą do nauczyciela, jednak powinien je robić w porozumieniu z uczniami.

W grupach łączonych metoda ta pozwala na:

- kształcenie umiejętności pracy zespołowej (współpraca, odpowiedzialność za powierzone zadanie, wymiana zdań i poglądów);
- wykazanie się każdemu uczniowi bez względu na jego wiek, wiedzę i umiejętności – w projekcie każdy znajdzie dla siebie zadanie odpowiadające jego możliwościom;
- rozwijanie wiedzy, umiejętności, kształtowanie postaw, integrację grupy;
- łączenie treści pozornie nie do połączenia w grupach różnowiekowych;
- naukę funkcjonowania uczniów w większej grupie, w której tworzy się silna więź – starsi uczą młodszych, często jest odwrotnie;
- naukę uczenia się – grupa planuje pracę nad projektem, wyznacza sobie cele, wie, według jakich kryteriów będzie oceniana, musi zastosować wiedzę teoretyczną w praktyce.

Przykładów projektów na lekcjach historii jest wiele: **mała ojczyzna, starożytność, rycerze, moja rodzina i jej dzieje w różnych okresach historii Polski itd.** Podczas pracy w projekcie edukacyjnym kształtujemy **wszystkie kompetencje kluczowe.**

➤ **Opowiadanie**

Metoda podająca, służąca przedstawianiu sytuacji dynamicznych, charakteryzująca się ciągłością chronologiczną, prezentująca jeden punkt widzenia. Metoda ta pomaga **zaciekawiać uczniów nowym zagadnieniem** oraz wpływa na ich zaangażowanie w czasie lekcji. Szkielet takiej opowieści to:

- **wstęp** – ustanowienie rutyny („dawno, dawno temu...”), zburzenie rutyny („ale pewnego razu”);
- **rozwińcie** – zburzenie rutyny („z tego powodu”, „wtedy”, „dlatego”), punkt kulminacyjny („aż w końcu”);
- **zakończenie** – puenta („i od tego czasu”).

W tej metodzie obecne są **kompetencje kluczowe – porozumiewanie się w języku ojczystym.**

➤ Pogadanka

Metoda poszukująca, polegająca na dialogu nauczyciela z uczniami. Jest skuteczna w **poszukiwaniu porównań i porządkowaniu posiadanej już wiedzy** poprzez nawiązanie do ich własnych doświadczeń. **Polega na dialogu**, podczas którego uczniowie starają się udzielić odpowiedzi na pytania nauczyciela. Podstawowym warunkiem skuteczności tej metody jest posiadanie przez uczniów określonych wiadomości. Podczas rozmowy nauczyciel naprowadza ich na istotne zagadnienia oraz oddziela treści ważne od drugorzędnych. Jeśli w postaci pogadanki przeprowadza pracę nad tekstem lub rekapitulację omawianego zagadnienia, sprawdza także stopień opanowania materiału przez uczniów oraz poziom jego zrozumienia. Dzięki tej metodzie uczniowie uczą się **kultury wypowiedzi**, a ponadto kształcą umiejętności **wyrażania i uzasadniania własnego zdania, rozwiązywania problemów w twórczy sposób oraz występowania przed publicznością**. Podczas pogadanki kształtujemy **porozumiewanie się w języku ojczystym, uczenie się, kompetencje społeczne i obywatelskie**.

➤ Dyskusja

Służy nabywaniu i doskonaleniu umiejętności logicznego wnioskowania, analizowania, a także poprawnego posługiwania się językiem. **Przykładem zastosowania** jest dyskusja, np. nad oceną postaci historycznej. Kształtujemy **porozumiewanie się w języku ojczystym, uczenie się, kompetencje społeczne i obywatelskie**.

➤ Praca z tekstem źródłowym

W podręcznikach oprócz tekstu głównego znajdują się również teksty źródłowe. Praca z nimi pozwala uczniom rozwijać krytyczny stosunek do pozyskiwanych informacji oraz umiejętność oceny wiarygodności tekstu źródłowego i intencji jego autora. **Kompetencje** te są niezwykle istotne w procesie kształtowania dojrzałości **obywatelskiej**. W trakcie pracy z zastosowaniem tej metody osoba prowadząca zajęcia musi pamiętać o stawianiu odpowiednich pytań badawczych oraz wskazywaniu w tekście przejawów subiektywizmu autora. Oprócz tego kształtuje się **posługiwanie się językiem ojczystym, kompetencje obywatelskie i świadomą ekspresję**.

➤ Praca z tekstem z podręcznika

Ta metoda przygotowuje uczniów do samodzielnej nauki z wykorzystaniem podręcznika lub innych źródeł. Na poziomie podstawowym służy do kształcenia umiejętności zdobywania wiedzy i czytania ze zrozumieniem. **W klasach łączonych jest to metoda niezbędna**. Polega na **poszukiwaniu w tekście odpowiedzi** na postawione wcześniej pytanie poprzez: **wyodrębnienie najważniejszych informacji, odczytanie danych z tabel i diagramów**, samodzielne sporządzenie notatek czy rozwiązanie dodatkowych ćwiczeń. Kształtujemy w ten sposób **porozumiewanie się w języku ojczystym, uczenie się, inicjatywność i przedsiębiorczość**.

➤ **Praca ze źródłem ikonograficznym**

Tu materiał ilustracyjny może być wykorzystany podczas **prezentowania wiedzy lub analizy źródeł**. Należą do nich także obrazy przedstawiające różne wydarzenia historyczne bądź fotografie zabytków i innych przedmiotów pochodzących z przeszłości. Ilustracje mogą być podstawą do samodzielnej pracy uczniów, polegającej np. na wskazaniu różnic obyczajowych między współczesnością znaną z doświadczenia a przeszłością, której fragment ukazany został za pomocą materiału ilustracyjnego. Kształtujemy **porozumiewanie się w języku ojczystym, uczenie się, ekspresję kulturalną, kompetencje obywatelskie i społeczne**.

➤ **Praca z mapą**

Ważną cechą tej metody jest jej **interdyscyplinarny** charakter – łączy ona bowiem wiedzę historyczną z elementami geografii. W edukacji historycznej ważną rolę odgrywa rozwijanie umiejętności **pozyskiwania i gromadzenia informacji** poprzez porównywanie map. Chodzi tu głównie o wiadomości na temat zmian terytorialnych, które na przestrzeni wieków obejmowały obszar wielu państw, oraz ich wpływu na system gospodarczy lub położenie geopolityczne danego kraju.

➤ **Praca z filmem**

Fragmenty filmów fabularnych czy dokumentalnych znakomicie nadają się do wykorzystania podczas zajęć. Nie tylko uatrakcyjnają przekaz, ale – zwłaszcza w stosunku do historii najnowszej – filmy dokumentalne mogą **służyć jako źródła historyczne**. Mogą też pomóc w **kształceniu krytycznego stosunku do prezentowanej wiedzy**. Uczniowie starszych klas z powodzeniem, nawet przy wykorzystaniu telefonów komórkowych, na podobieństwo „oral history” mogą przeprowadzić wywiady ze świadkami wydarzeń (strajków, życia w czasach PRL-u, pielgrzymek papieskich) – następnie wyświetlić i omówić podczas prezentacji. Fragmenty filmów mogą być pomocne jako zaczyn do dyskusji. Kształtujemy poprzez tę metodę **porozumiewanie się w języku ojczystym, uczenie się, kompetencje społeczne i obywatelskie, informatyczne**.

➤ **Prezentacja multimedialna**

Łączy kilka innych metod (praca ze źródłem tekstowym, zdjęciem zabytku, mapą, filmem). Przygotowanie prezentacji multimedialnej nie powinno nastręczać uczniom starszych klas większych trudności. Jednak przy odpowiedniej selekcji materiału oraz jego właściwym komentarzu – niezbędna jest pomoc nauczyciela. Kształtujemy poprzez tę metodę **porozumiewanie się w języku ojczystym, uczenie się, kompetencje społeczne i obywatelskie, informatyczne, naukowo-techniczne**.

➤ **Praca w grupach**

Pozwala na wdrażanie uczniów do współdziałania w zakresie organizacji pracy, współodpowiedzialności, służy nabywaniu **umiejętności zespołowego rozwiązywania** problemów. Przynosi korzyści nie tylko dydaktyczne, ale też wychowawcze. Kształtowane w ten sposób kompetencje kluczowe to **posługiwanie się językiem ojczystym, kompetencje matematyczne i naukowo-techniczne, informatyczne, uczenie się, kompetencje społeczne i obywatelskie, inicjatywność i przedsiębiorczość, a także świadomość i ekspresja kulturalna.**

➤ **Burza mózgów**

Jest okazją do odważnego przedstawiania swoich pomysłów. Metoda burzy mózgów polega **na zespołowym rozwiązywaniu** problemów. Sprzyja angażowaniu **w pracę na lekcji uczniów** zazwyczaj mało aktywnych. Kształtowane w ten sposób kompetencje kluczowe to **posługiwanie się językiem ojczystym, uczenie się, społeczne i obywatelskie, inicjatywność i przedsiębiorczość.**

➤ **Debata „za” i „przeciw”**

Metoda aktywizująca, znajdująca zastosowanie przy realizacji zagadnień kontrowersyjnych, które trudno oceniać w sposób jednoznaczny. Pozwala na **rozważanie problemu** z różnych – dwóch przeciwstawnych – punktów widzenia. Uświadamia także, jak ważną rolę w rozwiązywaniu problemów odgrywają negocjacje. Debata „za” i „przeciw” kształtuje zdolność twórczego rozstrzygnięcia spornych kwestii oraz rozwija **umiejętność autoprezentacji**. Metodę tę stosuje się, np. w celu przeprowadzenia **sądu nad wybraną postacią historyczną**. Kształtowane w ten sposób kompetencje kluczowe to **posługiwanie się językiem ojczystym, uczenie się, kompetencje społeczne i obywatelskie, inicjatywność i przedsiębiorczość, a także świadomość i ekspresja kulturalna.**

➤ **Mapa mentalna**

Polega na porządkowaniu informacji i ich wizualnym przedstawianiu. **Stwarza możliwość do poszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł w formie haseł, rysunków, symboli, zdjęć, schematów. Mapa mentalna może być zastosowana jako jedna z form notowania i powtarzania wiadomości.** Stanowi także doskonałą pomoc przy systematyzowaniu wiedzy oraz wzbogacaniu słownictwa. Kształtowane w ten sposób kompetencje kluczowe to **posługiwanie się językiem ojczystym, uczenie się i przedsiębiorczość, a także ekspresja kulturalna.**

➤ **Drzewo decyzyjne**

Metoda polegająca na wpisaniu w pień drzewa zagadnienia, w sprawie którego trzeba podjąć decyzję. Następny poziom to gałęzie, gdzie umieszcza się możliwe rozwiązania problemu. Trzeci poziom to miejsce na rozpisanie dobrych i złych konsekwencji poszczególnych wariantów rozwiązania problemu. W koronie drzewa należy określić cele i wartości, którymi kieruje się osoba podejmująca decyzję. Kształtowane w ten sposób kompetencje kluczowe to **posługiwanie się językiem ojczystym, uczenie się, kompetencje społeczne i obywatelskie, inicjatywność i przedsiębiorczość.**

➤ **Metoda „śnieżnej kuli”**

Pomaga uczniom w samodzielnym definiowaniu nowo poznanych terminów. Polega na harmonijnym **połączeniu pracy indywidualnej z pracą zespołową.** Uczniowie najpierw zapisują własne skojarzenia związane z danym słowem, a następnie razem z koleżanką lub kolegą z ławki wybierają spośród zebranych pomysłów najtrafniejsze wyjaśnienia jego znaczenia. Kształtowane w ten sposób kompetencje kluczowe to **posługiwanie się językiem ojczystym, kompetencje informatyczne, społeczne i obywatelskie, uczenie się, inicjatywność i przedsiębiorczość, a także świadomość i ekspresja kulturalna.**

➤ **Wycieczka pozaszkolna**

Jest to metoda bardzo pomocna przy realizacji tematów dotyczących **między innymi „małej ojczyzny” oraz dziejów regionu.** Nauczyciel powinien wcześniej przekazać uczniom zadania do wykonania w grupach lub indywidualnie oraz poinformować ich, że po powrocie do szkoły będą musieli uporządkować, podsumować i zaprezentować wiadomości zebrane podczas wspólnej wyprawy. Wycieczka **przyczynia się do zintegrowania zespołu klasowego** oraz skłania młodych ludzi do **poszukiwania nowych możliwości pozyskiwania wiedzy.** W jej trakcie kształcone są umiejętności skutecznego porozumiewania się w rozmaitych sytuacjach, **stosowania zdobytych wiadomości w praktyce oraz korzystania** z różnych źródeł informacji. Ponadto metoda ta ułatwia uczniom rozwijanie zainteresowań oraz zdobywanie doświadczeń niezbędnych w późniejszym życiu. Kształtowane w ten sposób kompetencje kluczowe to **posługiwanie się językiem ojczystym, posługiwanie się językiem obcym, kompetencje informatyczne, uczenie się, społeczne i obywatelskie, inicjatywność i przedsiębiorczość, a także świadomość i ekspresja kulturalna.**

➤ **Portfolio**

To metoda rozwijająca umiejętność samodzielnej pracy z różnymi źródłami informacji. Polega na gromadzeniu przez uczniów publikacji, zdjęć, nagrań i innych przedmiotów związanych z podanym tematem. Zebrane materiały dokumentują wysiłek włożony w wykonanie zadania i są podstawą do prezentacji zagadnienia na forum klasy. Kształtowane w ten sposób kompetencje kluczowe to **posługiwanie się językiem**

ojczystym, posługiwanie się językiem obcym, kompetencje informatyczne, społeczne i obywatelskie, uczenie się, inicjatywność i przedsiębiorczość, a także ekspresja kulturalna.

➤ **Drama**

Metoda, która polega na przyswajaniu treści kształcenia poprzez przeżycie, doświadczenie i zabawę. Dramę stosujemy do analizy konkretnego wydarzenia historycznego. Kształtujemy poprawne **posługiwanie się językiem, przygotowanie do publicznych występów, efektywne współdziałanie z zespołem; twórcze rozwiązywanie problemów; rozwijanie sprawności umysłowych**. Kształtowane w ten sposób kompetencje kluczowe to **posługiwanie się językiem ojczystym, kompetencje społeczne i obywatelskie, a także świadomość i ekspresja kulturalna**.

Wybrane techniki dramowe:

- **WYWIAD** – polega na prowadzeniu rozmowy, w której uczestniczą dwie lub więcej osób. Wywiad może również mieć postać konferencji prasowej, podczas której więcej osób zadaje pytania. Celem jest poznanie stanowiska osoby, z którą wywiad jest przeprowadzany. Można przeprowadzać wywiady z postaciami historycznymi.
- **ŻYWY OBRAZ (STOPKLATKA, FOTOGRAFIA)** – jest to obraz, który tworzą uczniowie. Przedstawiane zdarzenie zatrzymujemy w najbardziej dramatycznym momencie. Sytuacja jest potem poddana analizie przez uczniów.
- **TECHNIKI MANUALNO-PLASTYCZNE** – wykonywanie rysunku, planu, mapy, kostiumu, makiety związanej z omawianym wydarzeniem historycznym.
- **INSCENIZACJA** – elementy inscenizacji: recytacja indywidualna i zbiorowa, kostiumy, taniec, muzyka (wprowadzają w klimat przedstawianego wydarzenia).
- **MUZEUM** – przygotowanie wystawy na określony temat.

➤ **Spotkanie ze świadkiem historii**

Celem zastosowania metody jest zainteresowanie uczniów najnowszą historią Polski. Uczniowie mogą dowiedzieć się wielu faktów o czasach II wojny światowej, zwłaszcza związanych z historią miejscowości i regionu. Kształtowane w ten sposób kompetencje kluczowe to **posługiwanie się językiem ojczystym, uczenie się, kompetencje społeczne i obywatelskie, inicjatywność i przedsiębiorczość, a także świadomość i ekspresja kulturalna**.

➤ **Narzędzia TOC**

To narzędzia myślowe. Ich prosta graficzna forma umożliwia szerokie wykorzystanie, bez względu na wiek czy pochodzenie społeczne uczestników zajęć, a stosowanie tych narzędzi rozwija inteligencję emocjonalną, prowadzi do budowania komunikacji społecznej i lepszego rozumienia otaczającej rzeczywistości. Równocześnie narzędzia są

wykorzystywane do przekazywania nowych treści dydaktycznych, utrwalania materiału lub pogłębiania wiedzy.

- **LOGICZNA GAŁĄŻ** – stosowanie tego narzędzia pozwala odkryć i nazwać związki przyczynowo-skutkowe: „jeśli... to...”, określać logiczne konsekwencje zdarzeń, a co za tym idzie – pomaga nabyć umiejętność przewidywania następstw własnego zachowania czy podjętych decyzji.
- **CHMURA** – jest narzędziem, które służy do analizowania konfliktu – przeniesienie koncentracji z żądań na potrzeby stron zaangażowanych w konflikt.
- **DRZEWKO AMBITNEGO CELU** – narzędzie ułatwia osiągnięcie wyznaczonego ambitnego celu poprzez tworzenie strategicznego planu, z podziałem na etapy działania i określenie wszelkich przeszkód, które uniemożliwiają osiągnięcie celu, wraz z podaniem sposobów ich pokonania.

6. Inne rozwiązania metodyczne

➤ Zajęcia dodatkowe

Historia jest przedmiotem ciekawym, jednak nie wszystkie zagadnienia udaje się zrealizować na lekcjach. Oznacza to, że mamy do czynienia z małą szkołą, w której pracuje jeden nauczyciel. Dlatego ważne są szeroko pojęte zajęcia dodatkowe pozwalające na **rozszerzanie wiedzy** historycznej uczniów. Na takich zajęciach oprócz przygotowania uczniów do konkursów można realizować projekty edukacyjne, wymagające więcej czasu.

Proponowany program nauczania może być – oprócz wymienionych zajęć – realizowany poprzez:

Poznawanie zjawisk i zdarzeń w miejscach naturalnych:

- **trasy zadaniowe – gry terenowe** (np. przy poznawaniu historii swojej miejscowości) – bieg patrolowy, quest, gra terenowa, niekoniecznie z wyjściem poza szkołę, z zadaniami dotyczącymi przyjętej przez nauczyciela tematyki;
- **zajęcia muzealne**, które odbywają się w samej instytucji, natomiast w małej szkole, oddalonej od prawdziwego muzeum, z trudnościami finansowymi, takie muzeum można samemu zorganizować – a to mały zbiór eksponatów regionalnych, a to zbiór reprodukcji;
- **zajęcia w zabytkowych miejscach** (przy edukacji regionalnej) – w kościołach, kaplicach, młynach itp.;
- **udział w seansach filmowych, spektaklach teatralnych;**
- **współpraca z instytucjami kultury.**

Tworzenie:

- **przekłady intersemiotyczne**, czyli tworzenie ilustracji, komiksów;
- **prezentacje multimedialne;**
- **własne teksty** – listy, opowiadania, sprawozdania itp.;

- **fotogazetki;**
  - **gry dramatyczne;**
  - gromadzenie informacji na określone tematy – np. wokół zagadnienia, sylwetki postaci historycznej;
  - tworzenie albumów;
  - **wycieczka** z zaplanowanymi treściami historycznymi;
  - **„wyprawy”** śladami postaci historycznych, bohaterów historycznych, bohaterów historycznych książek;
  - **budowanie wystawki;**
  - **tworzenie tekstów i zbiorów tekstów;**
  - Leksykon Wielkich Postaci Historycznych;
  - Pojęciownik/Słownik Trudnych Pojęć.
- Pozostałe:**
- **konkursy historyczne** – zarówno klasowe, jak i szkolne i pozaszkolne;
  - przyłączanie postaci historycznych do **portali społecznościowych;**
  - **heksy** – czyli niewielkie sześciokąty, z których można ułożyć większe całości. Mają sporo możliwości dopasowania do innych heksów (dokładnie sześć), a jednocześnie są ograniczone (tylko sześć), co pomaga hierarchizować informacje i wyszukiwać najlepsze dopasowania. Idealnymi tematami do użycia heksów są powtórzenia i syntezy wiedzy, wszelkie podsumowania. Nadają się zarówno do pracy indywidualnej, jak i grupowej. Aktywizują uczniów, dają możliwość manipulowania elementami, wpływają na uruchomienie myślenia głębokiego i wyszukiwanie połączeń semantycznych. Można z nich stworzyć grę planszową, ciąg przyczynowo-skutkowy, plan wydarzeń, mapę myśli, przestrzenną notatkę. Elementy można dowolnie przemieszczać i łączyć;
  - **Kaboom** – na patyczkach laryngologicznych zapisuje się daty, postacie, wydarzenia. Uczniowie dopasowują je i jeśli uzyskają prawidłowy wynik, zachowują patyczek. Jeśli nie, odkładają go z powrotem do pudełka. Jeśli przypadnie im napis „Kaboom!” zamiast działania, oddają wszystkie zebrane punkty. Można wymyślić własne zasady;
  - **lapbooki**, czyli „książki na kolanach” to sposób, by odejść od tradycyjnego notowania w zeszytach. To coś w rodzaju papierowej teczki, w której możemy umieścić wiadomości na dowolny, wybrany temat. Jest to świetna metoda na powtarzanie pewnej partii materiału, działu itp. Lapbook to kompendium, do którego można sięgnąć w każdej chwili, bez konieczności przeszukiwania notatek w zeszytach czy podręczniku;
  - **działania dydaktyczne na lekcjach historii podnoszące twórcze kompetencje uczniów w zakresie mówienia i pisania;**
    - ✓ wymyślanie **własnych przedstawień** teatralnych na motywach wydarzeń historycznych, można korzystać z gotowych, dostępnych inscenizacji o tematyce historycznej;

- ✓ pisanie **listów, sprawozdań, opowiadań**, np. z wycieczki, wymyślonych w imieniu postaci historycznej,
- ✓ tworzenie **komiksu** na podstawie wydarzeń historycznych;
- ✓ tworzenie **opowieści na podstawie reprodukcji, ilustracji, zdjęcia**;
- ✓ **pisanie ilustrowanej historii rodziny**.

➤ **Metoda zielonego ołówka**

Metoda zielonego ołówka polega na zmianie techniki nauczania z tej opierającej się na podkreślaniu popełnionych przez dziecko błędów na **koncentrację i wyróżnianie najdoskonalszych elementów**. Zamiast podkreślać w zeszytce dziecka czerwonym długopisem popełnione **błędy, zaznacz zielonym kolorem to, co wyszło naprawdę dobrze**. Technika polega na **wyróżnieniu tego, co się udało**. Takiej ocenie towarzyszą zupełnie inne emocje oraz zachowania. Świadomie czy nie, **dziecko na pewno powtórzy to, co zrobiło dobrze (i co zostało zauważone oraz docenione)**. Mamy tutaj do czynienia z zupełnie inną motywacją wewnętrzną: uczeń nie będzie koncentrować się na niepopelnieniu błędów, lecz na **włożeniu wysiłku w powtórzenie sukcesu**. To diametralna różnica w strukturze myślowej.

➤ **Odwrócona lekcja**

Nauczyciel zapowiada temat kolejnej lekcji i informuje o udostępnieniu materiałów do samodzielnego przyswojenia przez uczniów. Uczniowie w wybranym przez siebie czasie i miejscu zapoznają się z udostępnionymi treściami. Można też w ten sposób przekazać test do rozwiązania przez uczniów przed lekcją, który pozwoli zorientować się w stopniu przygotowania do lekcji, a uczniom w razie potrzeby uświadomi konieczność uważniejszego przyswojenia informacji. Na samej lekcji można się zająć tym, co powoduje trudności podczas samodzielnej pracy w domu – usystematyzowaniem (a przy okazji utrwaleniem) wiedzy poprzez aktywne metody wspólnej pracy. Całość warto zakończyć wspólną ewaluacją.

➤ **Stacje zadaniowe**

Nauczyciel tworzy stanowiska-stacje z różnymi zadaniami dla uczniów i materiałami umożliwiającymi ich rozwiązanie. Na każdej stacji jest taka sama liczba zadań. Poziom trudności na każdym etapie powinien być ujednolicony. Nauczyciel dzieli uczniów na grupy lub zleca indywidualne rozwiązywanie zadań. Każda grupa/uczeń otrzymuje kartkę, na którą ma nanieść odpowiedzi do zadań z danej stacji. Każda grupa/uczeń odwiedza pojedynczo poszczególne stacje i rozwiązuje zadania w ich obrębie. Grupa/uczeń, która rozwiązała wszystkie zadania z danego etapu, czeka na kolejną grupę rozwiązującą zadania z innej stacji, aż ta będzie gotowa. Wtedy dochodzi do zamiany stanowiskami. Każda grupa/uczeń musi odwiedzić wszystkie stacje i wykonać wszystkie zadania. Kolejność jest dowolna. Nauczyciel sprawdza poprawność wykonanych zadań z uczniami.

Sprawdzanie wiedzy:

Oto kilka metod innowacyjnego podejścia do sprawdzenia wiedzy uczniów⁴:

- **Korzystanie z czerwonej kartki** – polega na tym, że każdy uczeń wraz z „klasówką” otrzymuje kartkę w kolorze czerwonym. Podniesienie kartki do góry oznacza: „proszę o pomoc”. Nauczyciel stara się udzielać pomocy w stopniu minimalnym, pyta się, np.: „Czego dokładnie nie rozumiesz?”. Uczeń może z niej skorzystać tyle razy, ile na początku ustali nauczyciel. Inny sposób – każdy uczeń wraz z „klasówką” otrzymuje, np. trzy kartki-kupony, które informują nauczyciela o potrzebach ucznia. Kartki znaczą: od czego zacząć? (czerwona); czy dobrze robię? (zielona); potrzebuję kalkulatora (biała). Nauczyciel stara się udzielać pomocy w stopniu minimalnym.
- **Klasówki w parach** – to wspólne rozwiązywanie zadań tak, by wymieniać się umiejętnościami. Taka współpraca, uczenie koleżeńskie zwiększa szanse na dobry wynik!
- **Klasówki pisane w grupach 3–4-osobowych** to strategia podobna do ww. Uczniowie wspólnie rozwiązują zadania, wymieniając się umiejętnościami.
- **Klasówki sprawdzane i oceniane przez innego ucznia** wpisują się w ocenę koleżeńską. Uczniowie rozwiązują zadania samodzielnie, a następnie wymieniają się kartkami. Nawzajem sprawdzają i wystawiają ocenę (wg kryteriów podanych przez nauczyciela, np. na tablicy).
- **Klasówki zdublowane**, czyli podwójne. Uczniowie dostają kopię klasówki, którą mogą zabrać do domu i wykonać/sprawdzić jeszcze raz.
- **Klasówki z zadaniami na punkty**. Nauczyciel przygotowuje zadania za określone punkty (np. za 2 pkt., 4 i 8). Każde zadanie jest na osobnej kartce. Uczeń musi wybrać zadania – przykładowo – za 8 pkt. Może zdecydować się na jedno trudniejsze, wyżej punktowane lub kilka łatwiejszych z mniejszą liczbą punktów.

Nauczyciel ma wiele możliwości i sposobów. Należy przy tym pamiętać, że nadmiar supermetod szkodzi, dlatego trzeba je ważyć.

Praktyczne rozwiązania podano w scenariuszach lekcji.

7. Przestrzeń edukacyjna

- sala lekcyjna – powinna być urządzona funkcjonalnie w sposób pozwalający na inspirowanie dzieci do twórczej pracy i samodzielnych poszukiwań, wyposażona w środki audio i wideo. Ważne jest dobre rozmieszczenie wszystkich urządzeń, mebli i sprzętu, co pozwala na zachowanie ładu i na dobrą organizację pracy;

⁴ <https://edunews.pl/nowoczesna-edukacja/innovacje-w-edukacji/3340-kilka-pomyslow-na-sprawdzenie-wiedzy-uczniow>

- kąćki – np. tematyczny, dotyczący postaci, wydarzenia itp.;
- biblioteczka – potrzebna do realizacji, np. projektu edukacyjnego;
- duża oś czasu, na której zaznacza się aktualnie omawiane wydarzenia;
- gazetki – tematyczne, z wytworami uczniów, okazjonalne;
- wystawy – prac uczniów, prezentacje lektur, autorów;
- projektor multimedialny;
- dostęp do Internetu.

8. Obudowa dydaktyczna

Program **„Powrót do... przeszłości”** w zasadzie nie został napisany z myślą o podręcznikach, ponieważ **na rynku nie ma takich podręczników**, które proponowałyby pracę na lekcjach w sposób, jaki proponuje program. Nie przewiduje także żadnych zeszytów ćwiczeń. Do realizacji programu może służyć każdy podręcznik obecny na rynku wydawniczym, bowiem obecna podstawa programowa determinuje omawianie konkretnych treści w poszczególnych klasach. Nauczyciel nie musi stosować podręczników, jednak wymagać to będzie od niego sporego wysiłku, czasu i kreatywności. Program **„Powrót do... przeszłości” proponuje OK. zeszyt**. Koresponduje on z ocenianiem kształtującym. OK. zeszyt jest rodzajem książki tworzonej przez samego ucznia, a dokumentującej proces jego uczenia się. W takim zeszycie, oprócz celów, NaCoBeZU, ocen i informacji zwrotnych znajdują się notatki, mapy myśli, rysunki, czyli wszelkie informacje z lekcji, prace domowe i odpowiedzi na kluczowe pytania. Zeszyt taki może stanowić wspaniałe kompendium wiedzy bez zagładania do podręcznika.

Praca w klasach łączonych wymaga od nauczyciela elastyczności. **Dobrego nauczyciela „gotowce” – w postaci scenariuszy, kart pracy czy wręcz przewodników metodycznych – ograniczają**, co nie znaczy, że nie warto z nich korzystać.

Uzupełnieniem obudowy dydaktycznej są e-podręczniki, zatwierdzone przez MEN i dostępne na stronie Ośrodka Rozwoju Edukacji <http://www.epodreczniki.pl/front/education/2>, a także materiały i współpraca z instytucjami, które w swoich założeniach mają edukację historyczną: Instytut Pamięci Narodowej, oddział Kraków <https://krakow.ipn.gov.pl/>, Muzeum Początków Państwa Polskiego <http://www.muzeumgniezno.pl/>, internetowe strony historyczne wybrane przez nauczyciela, filmy i animacje zamieszczone w serwisie YouTube <https://www.youtube.com/> oraz z portalu Ośrodka Rozwoju Edukacji <http://scholaris.pl/>.

Do opracowywania własnych materiałów mogą służyć pobrane z darmowej strony materiały www.kliktik.jimdo.com/darmowe-generator/, wśród których warte uwagi dla historyka pozostają <http://www.sparklebox.co.uk/> – materiały do wydruku oraz do lapbooka www.homeschoolshare.com/lapbooking_resources.

php takie jak mapy (liczne na stronie <http://www.yourchildlearns.com/megamaps/print-world-maps.html>), generator krzyżówek www.krzyzowki.edu.pl/generator.php, generator gry trimino <http://paul.matthies.de/Schule/Trimino.php?style=1&font1=sans&font2=sans&color1=000000&color2=980000>, puzzle online <http://www.jigsawplanet.com/> i wiele innych. W klasie łączonej, gdy nie ma czasu na wiele, warto skorzystać z pomocy.

V. UCZEŃ ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI

W myśl edukacji włączającej program „**Powrót do... przeszłości**” jest ukierunkowany na indywidualizację pracy z uczniem, z uwzględnieniem specjalnych potrzeb edukacyjnych, a zatem zawiera propozycje rozwiązań dydaktycznych i (lub) metodycznych pozwalających dostosować dany program nauczania do potrzeb ucznia z różnymi możliwościami rozwojowymi. Definicję specjalnych potrzeb edukacyjnych należy przy tym rozumieć dosyć szeroko. Minister Edukacji Narodowej w *Rozporządzeniu z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach*⁵ określił, że pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana uczniowi w przedszkolu, szkole i placówce polega na rozpoznaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia oraz na rozpoznaniu indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia.

Organizacja kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

W systemie **edukacji włączającej** nauczyciel zapewnia każdemu uczniowi – pełnosprawnemu i z niepełnosprawnością – odpowiednie warunki zdobywania wiedzy i rozwijania umiejętności, możliwość zaspokojenia indywidualnych potrzeb, rozwój w każdej sferze: poznawczej i emocjonalno-społecznej. Uczeń z niepełnosprawnością powinien mieć szansę na zaprezentowanie swoich zainteresowań tak, by być na równorzędnej pozycji z pozostałymi uczniami, np. wykorzystując swoje umiejętności.

Do niezbędnych elementów organizacji pracy należą:

- rozpoznanie oczekiwań wszystkich uczniów, jak i rodziców, wrażliwość na różnorodne potrzeby, monitorowanie osiągnięć i poszukiwanie przyczyn potencjalnych trudności, otwartość na innowacyjne rozwiązania metodyczne i organizacyjne, współpraca ze specjalistami;
- diagnoza i uwzględnianie w toku lekcji stylów uczenia się, preferencji, zainteresowań uczniów i odpowiedni dobór form pracy – dostępność przekazu dla wszystkich uczniów; wchodzenie nauczyciela w interakcję z każdym uczniem;
- wykorzystywanie aktywnych metod nauczania, doświadczeń, eksperymentów, projektów itp., pozwalających na stawianie uczniowi niepełnosprawnemu zadań

⁵ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.*

stanowiących wyzwanie, ale jednocześnie adaptowanie poziomu trudności do jego możliwości;

- projektowanie sytuacji edukacyjnych ukierunkowanych na wzajemną współpracę, wykorzystanie wzajemnego uczenia się od siebie, np. nauka czytania, wspólne zadanie do wykonania jako praca domowa uczniów itp.;
- rozwijanie mocnych stron uczniów – wyrównywanie słabych;
- motywowanie do wysiłku i nagradzanie za wkład pracy, nie tylko za efekty; wykorzystanie motywacyjnej funkcji oceny wobec wszystkich uczniów;
- zapewnienie uczniowi z niepełnosprawnością udziału w zajęciach pozalekcyjnych rozwijających zainteresowania, tak jak innym uczniom.

Symptomy trudności:

- problem z selekcją i wybraniem najważniejszych treści (tendencja do pamięciowego uczenia się wszystkiego po kolei),
- problem z zapamiętywaniem dat, nazwisk, nazw, miejscowości, pojęć,
- nieumiejętność przekrojowego wiązania faktów i informacji,
- trudności z zapamiętywaniem nazw geograficznych, nazwisk z historii,
- zła orientacja w czasie (chronologia, daty),
- trudności z czytaniem i rysowaniem map historycznych,
- trudności z orientacją w czasie i w przestrzeni,
- problemy z organizacją przestrzenną schematów i rysunków.

Sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych do potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych uczniów:

- w związku z dużym problemem w selekcji i wyborze najważniejszych informacji z danego tematu można wypisać kilka podstawowych pytań, na które uczeń powinien znaleźć odpowiedź, czytając dany materiał (przy odpytywaniu prosić o udzielenie na nie odpowiedzi), podobnie postępować przy powtórkach,
- pozostawiać większą ilość czasu na przygotowanie się z danego materiału (dzielenie go na małe części, wyznaczanie czasu na jego zapamiętanie i odpytywanie),
- uwzględniać trudności z zapamiętywaniem nazw, nazwisk, dat,
- w czasie odpowiedzi ustnych dyskretnie wspomagać, dawać więcej czasu na przypomnienie, wydobyć z pamięci nazw, terminów, dyskretnie naprowadzać,
- częściej powtarzać i utrwalać materiał,
- podczas uczenia stosować techniki skojarzeniowe ułatwiające zapamiętywanie,
- wprowadzać w nauczaniu metody aktywne, angażujące jak najwięcej zmysłów (ruch, dotyk, wzrok, słuch), używać wielu pomocy dydaktycznych, urozmaicać proces nauczania,
- zróżnicować formy sprawdzania wiadomości i umiejętności tak, by ograniczyć ocenianie na podstawie pisemnych odpowiedzi ucznia,
- przeprowadzać sprawdziany ustne z ławki, niekiedy nawet odpytywać indywidualnie,

- często oceniać prace domowe.

Stosowanie różnych typów zadań:

- dyskusje w grupie rówieśniczej na tematy dotyczące m.in. postaw i działań postaci historycznych, uniwersalnych wartości;
- przedstawianie swojego zdania w przykładowej sprawie, a także konfrontowanie własnego stanowiska z poglądami innych;
- publiczna prezentacja indywidualnej opinii w określonej sprawie, uzasadnianie własnego zdania;
- formułowanie problemów i określanie stanowiska wobec problemu, posługiwanie się argumentami w sporze i dyskusji;
- przygotowywanie pytań do przeczytanego tekstu, udzielanie odpowiedzi na te pytania przez rówieśników, wzajemne wyjaśnianie problemów poruszanych w tekście;
- sporządzanie notatek odnoszących się do treści w formie tabel, schematów, map myśli, plakatów, rysunków, plansz;
- ćwiczenia związane z wyszukiwaniem, selekcją i krytyczną oceną informacji;
- kalambury, gry i zabawy dydaktyczne oparte na aktywności ruchowej uczniów, np. utrwalające znajomość materiału;
- przygotowywanie inscenizacji na podstawie wydarzeń, odgrywanie krótkich scenek pantomimicznych, wprowadzających lub utrwalających.

Z indywidualizacją nauczania nierozzerwalnie wiąże się indywidualna ocena postępów każdego dziecka.

Praktyczne rozwiązania podano w scenariuszach lekcji.

VI. OCENIANIE

Ocenianie kształtujące (wspierające rozwój ucznia) i podsumowujące

Ocenianie kształtujące polega na stałym pozyskiwaniu przez nauczyciela i przez uczniów informacji pozwalającej rozpoznać, jak przebiega proces uczenia się, tak aby nauczyciel mógł dostosowywać dalszy proces dydaktyczny do predyspozycji ucznia, oraz aby uczeń otrzymywał informację zwrotną pomagającą mu się uczyć. Uczeń powinien zatem stale wiedzieć, co ma robić, po co, dokąd dotychczas doszedł, co zrobił dobrze, gdzie popełnił błąd, jak postępować, aby go naprawić i czym warto się zająć w najbliższym czasie, aby poczynić dalsze postępy. Przede wszystkim jednak powinien mieć przekonanie, że jego wysiłki przynoszą pozytywne efekty oraz wiedzę, jakie są to efekty. Podsumowując, na tę **strategię pedagogiczną** składają się:

- określanie i wyjaśnianie uczniom celów uczenia się, koniecznie zrozumiałych dla nich, atrakcyjnych i osiągalnych,
- określanie i wyjaśnianie uczniom oczekiwań, inaczej zwanych kryteriami sukcesu (stosuje się też termin NaCoBeZU od: *na co będę zwracał/-a uwagę*),
- udzielanie uczniom informacji zwrotnej, która przyczyni się do widocznych postępów w nauce i będzie zawierała odpowiedź na cztery pytania:
  1. Co uczeń zrobił dobrze?
  2. Co uczeń zrobił źle?
  3. Jak uczeń ma poprawić to, co zrobił źle?
  4. Jak uczeń ma się dalej uczyć, aby się rozwijać i robić postępy?
- organizacja aktywnego procesu dydaktycznego na lekcji m.in. w oparciu o:
  - ✓ metody pozwalające rozwiązywać problemy, np. metody problemowe, aktywizujące,
  - ✓ wzajemne uczenie się uczniów od siebie,
  - ✓ refleksję i samoocenę uczniów oraz ich wzajemną ocenę,
  - ✓ odpowiednio dobrane techniki (np. zadawania pytań) aktywizujące wszystkich uczniów oraz techniki stałego pozyskiwania informacji zwrotnej przez nauczyciela.

Program „**Powrót do... przyszłości**” zakłada, że nauczyciel na lekcjach historii stosuje **ocenianie sumujące** oraz elementy **oceniania kształtującego, czyli wspomagającego uczenie się**. O sposobie oceniania w poszczególnych obszarach uczniowie są wcześniej informowani. OK. zeszyt pełni także rolę motywującą. Program zakłada, że uczniowie będą, podobnie jak w harcerstwie, zdobywać sprawności. Nauczyciel przygotowuje wcześniej zagadnienia, które uczeń powinien znać i potrafić

się nimi posługiwać po zakończeniu tematu/działu/semestru/roku. Do każdego zagadnienia określa kryteria sukcesu, czyli: po czym poznamy, że uczeń opanował dane zagadnienie. Nauczyciel przekazuje uczniom treść zagadnień, czyli sprawności możliwych do zdobycia. Do każdej z nich dołącza opis, czyli kryteria sukcesu. Nauczyciel, który uzna, że uczniowie są gotowi do ubiegania się o sprawność, wyznacza termin kartkówki, sprawdzianu lub innej formy sprawdzenia, która przeprowadzana jest w danym dniu. Nauczyciel sprawdza sprawdzian i uczniom, którzy wykonali go dobrze, wręcza sprawność – naklejkę oraz odnotowuje sukces w karcie sprawności, którą uczniowie mają w swoich OK. zeszytach. Jeśli uczeń nie wykonał sprawdzianu dobrze, dostaje drugą szansę w innym terminie. Nauczyciel omawia sprawdzian z uczniem i przekazuje mu informację zwrotną. To pozwala uczniowi opanować kryteria, nauczyć się i osiągnąć sprawność w przyszłości. W ten sposób budujemy **V strategię oceniania kształtującego: wspomaganie uczniów, by stali się autorami procesu własnego uczenia się**⁶.

Każdą sprawność uczniowie zdobywają po omówieniu partii materiału i mogą ją podnosić. Sprawności występują w czterech poziomach trudności:

1. Oznaczone jedną gwiazdką – dla uczniów, którzy opanowali wymagane umiejętności i wiedzę na poziomie **oceny dopuszczającej i dostatecznej**. Pozwalają zdobyć podstawowe umiejętności lub na poziomie elementarnym poznać jakąś dziedzinę/ wymaganie/dział/zagadnienia. Ich zdobywanie nie wymaga szczególnych predyspozycji i warunków.
2. Oznaczone dwiema gwiazdkami – dla uczniów, którzy opanowali wymagane umiejętności i wiedzę na poziomie oceny dobrej pogłębiających wiedzę i doskonalących umiejętności, rozwijających swoje zainteresowania. Motywują do zdobywania wiedzy z wybranej dziedziny także poza programem i do samodzielnego poszukiwania możliwości jej praktycznego wykorzystania.
3. Oznaczone trzema gwiazdkami – dla uczniów, którzy opanowali wymagane umiejętności i wiedzę na poziomie **oceny bardzo dobrej**, zakładające zdobycie ponadprzeciętnej, rozległej wiedzy i umiejętności z wybranej dziedziny/wymagania/działu/zagadnienia, wymagającej umiejętności samodzielnego, konsekwentnego doskonalenia się w wybranej dziedzinie, a także zorganizowania do działania innych (np. klasy, grupy).
4. Mistrzowskie – wymagające umiejętności na poziomie niemal profesjonalnym – dla uczniów, którzy opanowali wymagane umiejętności i wiedzę na poziomie oceny **celującej**. Uczniowie, którzy zdobywają sprawności mistrzowskie, to potencjalni eksperci (w klasie, grupie), służący pomocą zdobywającym sprawności niższego stopnia.

Nauczyciel stosujący ocenianie kształtujące stosuje również ocenę sumującą. Nie rezygnuje ze stopni.

⁶ <https://sus.ceo.org.pl/ocenianie-ksztaltujace/o-dzialaniu/aktualnosci/sok-czyli-sprawnosciowy-ok>.

OGÓLNE WYMAGANIA NA POSZCZEGÓLNE OCENY

Ocenę niedostateczną otrzymuje uczeń, który:

- nie opanował materiału objętego programem nawet w zakresie minimalnym,
- odmawia odpowiedzi na zadawane pytania, nie wykonuje pracy domowej,
- wykazuje całkowity brak zainteresowania przedmiotem,
- nie opanował chronologii najważniejszych wydarzeń, podstawowych pojęć i postaci historycznych oraz współczesnych,
- nie potrafi sformułować prostej wypowiedzi, nie jest w stanie udzielić odpowiedzi na zadane pytania nawet z pomocą nauczyciela,
- błędnie wyszukuje informacje w książce, wskazanym tekście, sieci Internetu i innych źródłach lub nie jest w stanie w ogóle wyszukać żądanych informacji, nie potrafi korzystać z mapy,
- nie potrafi odczytywać wiadomości ze źródeł historycznych,
- wykazuje zupełny brak zainteresowania sprawami społecznymi,
- nie wywiązuje się z powierzonych mu zadań.

Ocenę dopuszczającą otrzymuje uczeń, który:

- ma poważne braki w zakresie przewidzianego programem materiału podstawowego, jednak rozumie i stosuje podstawowe pojęcia,
- potrafi wykazać się wybiórczą znajomością pojęć historycznych oraz wiedzą na temat niektórych wydarzeń i postaci historycznych i współczesnych,
- odpowiada na proste pytania do tekstu źródłowego i ilustracji; wybiórczo łączy fakty, daty i postaci (często popełnia błędy merytoryczne), wyłącznie z pomocą nauczyciela wyszukuje proste informacje w książce, tekście, sieci Internetu,
- z pomocą nauczyciela pracuje z mapą,
- wybiórczo odrabia prace domowe,
- jest bierny w pracy w grupach i podczas projektu, nie wnosi żadnego wkładu pracy,
- nie interesuje się sprawami społecznymi, rzadko uczestniczy w uspołeczniających przedsięwzięciach klasy.

Ocenę dostateczną otrzymuje uczeń, który:

- zna i stara się stosować pojęcia z omawianego materiału, ale nie w pełni opanował wiedzę i umiejętności wynikające z programu nauczania,
- posługuje się podstawowymi określeniami czasu historycznego, ale tylko niektóre wydarzenia potrafi przypisać datom,
- w niepełnym stopniu opanował pojęcia historyczne oraz wiedzę na temat omawianych wydarzeń i postaci historycznych oraz współczesnych i na ich podstawie samodzielnie wykonuje proste zadania,
- odpowiada na proste pytania do tekstu źródłowego, ilustracji, mapy i planu,
- interesuje się sprawami społecznymi – uczestniczy w uspołeczniających przedsięwzięciach klasy, formułuje własne stanowisko na ich temat, uchyla się od niektórych zadań zaplanowanych przez nauczyciela jako obowiązkowe,

- mało aktywnie pracuje na lekcji – odpowiada na zadawane pytania, próbuje zająć stanowisko, wyrazić własną opinię, wykonuje powierzone mu w ramach pracy w grupie zadania, nie przejawia jednak inicjatywy.

Ocenę dobrą otrzymuje uczeń, który:

- opanował materiał, ale tylko zaplanowany przez nauczyciela jako obowiązkowy,
- zna, rozumie i posługuje się podstawowymi określeniami czasu historycznego, najważniejsze wydarzenia potrafi przypisać datom,
- zna, rozumie i opanował pojęcia historyczne oraz wiedzę na temat omawianych wydarzeń i postaci historycznych i współczesnych, samodzielnie formułuje krótką wypowiedź na ich temat oraz samodzielnie wykonuje zadania o umiarkowanym stopniu trudności,
- odpowiada na pytania do tekstu źródłowego, ilustracji, mapy i planu, potrafi dokonać ich analizy i interpretacji, porządkuje i dokonuje selekcji źródeł historycznych,
- aktywnie i z własnej inicjatywy uczestniczy w klasowych i szkolnych przedsięwzięciach, wypowiada, uzasadniając własne stanowisko, wykonuje zadania obowiązkowe.

Ocenę bardzo dobrą otrzymuje uczeń, który:

- opanował całkowicie program nauczania,
- poprawnie posługuje się podstawowymi określeniami czasu historycznego, przypisuje omawiane wydarzenia datom,
- zna, rozumie i stosuje pojęcia historyczne oraz wiedzę na temat omawianych wydarzeń i postaci historycznych i współczesnych, a także samodzielnie tworzy różne formy wypowiedzi na ich temat, również te o wysokim stopniu trudności,
- poprawnie posługuje się źródłami historycznymi – odpowiada na pytania do tekstu źródłowego, ilustracji, mapy i planu, umie dokonywać analizy i interpretacji, selekcjonuje i gromadzi źródła historyczne,
- żywo interesuje się sprawami społecznymi – aktywnie i z własnej inicjatywy uczestniczy w klasowych i szkolnych przedsięwzięciach, jest ich inicjatorem, czasem jego działania wykraczają pozaobowiązkowe – uczestniczy w konkursach, ale bez powodzenia.

Ocenę celującą otrzymuje uczeń, który:

- w pełni opanował program nauczania,
- znakomicie posługuje się podstawowymi określeniami czasu historycznego, omawiane wydarzenia przypisuje datom,
- zna, rozumie i stosuje pojęcia historyczne, ma ogromną wiedzę na temat omawianych wydarzeń i postaci historycznych, samodzielnie tworzy różne formy wypowiedzi na ich temat oraz samodzielnie wykonuje zadania o wysokim stopniu trudności,
- sytuuje wydarzenia historyczne w czasie i przestrzeni, zwracając uwagę na ciąg przyczynowo-skutkowy,

- doskonale posługuje się źródłami historycznymi i innymi źródłami informacji – odpowiada na pytania do tekstu źródłowego, ilustracji, mapy i planu, umiejętnie je analizuje i interpretuje, samodzielnie formułuje pytania do źródeł, selekcjonuje i gromadzi źródła historyczne oraz współczesne źródła informacji,
- jest inicjatorem i liderem społecznych przedsięwzięć klasy i szkoły, jest odpowiedzialny za te zadania i wywiązuje się z nich należycie,
- chętnie uczestniczy w przedsięwzięciach wykraczających pozaobowiązkowe – aktywnie uczestniczy w przedsięwzięciach pozalekcyjnych (w realizacji projektu edukacyjnego itp.), w konkursach przedmiotowych, systematycznie wzbogaca swoją wiedzę, czytając literaturę dodatkową, prasę przedmiotową i posługuje się wiedzą z innych źródeł.

Dostosowanie wymagań edukacyjnych dla uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się

Ocenę niedostateczną otrzymuje uczeń, który:

- nie opanował elementarnej wiedzy,
- nie potrafi, nawet z pomocą nauczyciela, wyjaśnić podstawowych terminów historycznych, określić wieku wydarzeń, nie posiada minimalnej wiedzy faktograficznej,
- nie opanował minimum wiadomości przewidzianych w programie z historii,
- niechętnie uczestniczy w lekcjach, nie wykonuje ćwiczeń i zadań przygotowanych przez nauczyciela, nie posiada zeszytu ani podręcznika, nie odrabia zadań domowych.

Ocenę dopuszczającą otrzymuje uczeń, który:

- niechętnie wykonuje polecenia nauczyciela,
- próbuje czytać samodzielnie tekst,
- odtwórczo wykazuje się znajomością niewielu treści przeczytanego tekstu,
- prowadzi zeszyt przedmiotowy,
- przy znacznej pomocy nauczyciela opowiada, streszcza zadany problem, temat,
- czytany przez nauczyciela tekst rozumie w niewielkim stopniu,
- posiada uzupełniony zeszyt i podręcznik do historii, wykonuje ćwiczenia na lekcjach oraz zadania domowe,
- potrafi własnymi słowami w kilku zdaniach opowiedzieć, co zapamiętał z ostatniej lekcji.

Ocenę dostateczną otrzymuje uczeń, który:

- Uczeń spełnia wymagania na ocenę dopuszczającą, a ponadto:
- angażuje się w pracę lekcyjną za namową nauczyciela, polecenia wykonuje niezbyt chętnie,
- w miarę systematycznie zapisuje notatki lekcyjne,
- czytany tekst rozumie w połowie,

- z częstą pomocą nauczyciela gromadzi argumenty, opowiada, streszcza, rozwija w sposób jeszcze odtwórczy zadany temat,
- układa plan opowiadania z pomocą nauczyciela,
- posiada uzupełniony zeszyt i podręcznik do historii, wykonuje proste ćwiczenia na lekcjach oraz zadania domowe,
- potrafi z pomocą nauczyciela odpowiedzieć na proste pytania z ostatnich zajęć.

Ocenę dobrą otrzymuje uczeń, który:

- spełnia wymagania na ocenę dostateczną, a ponadto:
- sumiennie wykonuje zadania lekcyjne,
- czyta przykładowy tekst i rozumie go w dużej części,
- próbuje samodzielnie argumentować i wnioskować,
- układa plan notatki z niewielką pomocą nauczyciela,
- streszcza, charakteryzuje odtwórczo postać historyczną,
- starannie prowadzi zeszyt przedmiotowy do historii, wykonuje ćwiczenia na lekcjach oraz zadania domowe,
- jest w stanie opanować podstawowe pojęcia oraz kilka dat,
- potrafi znaleźć odpowiedź na kilka pytań, czytając wybrany przez nauczyciela fragment.

Ocenę bardzo dobrą otrzymuje uczeń, który:

- spełnia wymagania na ocenę dobrą, a ponadto:
- wykazuje się wysokim stopniem obowiązkowości i sumienności oraz pracowitością,
- wykazuje się znajomością prawie wszystkich treści omawianego tekstu,
- wykazuje się bardzo wysoką kulturą języka i kulturą osobistą,
- starannie prowadzi zeszyt przedmiotowy do historii, wykonuje ćwiczenia na lekcjach oraz zadania domowe.

Ocenę celującą otrzymuje uczeń, który:

- samodzielnie rozwija swoje zainteresowania, łączy i wykorzystuje wiadomości z różnych dziedzin,
- osiąga sukcesy w konkursach przedmiotowych, otrzymuje celujące oceny ze sprawdzianów.

VII. SPOSOBY EWALUACJI PROGRAMU

Do najbardziej znanych i stosowanych metod zaliczyć można ewaluację przy zastosowaniu testów osiągnięć szkolnych i samoocenę dokonywaną przez nauczycieli. W obrębie pierwszej metody stosujemy **testy szerokiego użytku**, standaryzowane, a w przypadku ich braku testy nauczycielskie, niestandaryzowane. Wyniki testowania poddajemy analizie. Ważnym źródłem informacji o programie, jego realizacji i wynikach jest **samoocena** dokonywana przez konstruktora i realizatora programu. Przydatne mogą się też okazać **opinie nauczycieli metodyków, wizytatorów kuratorium oświaty i dyrektorów szkół. Warto uwzględnić też opinie uczniów i ich rodziców.** W trakcie **obserwacji** staramy się dostrzec wszystkie zjawiska, które mogą mieć wpływ na przebieg procesu kształcenia według programu. Wyniki ewaluacji uzasadniają potrzebę określonych zmian w programie i wytyczenie kierunków jego systematycznej modernizacji.

Bardzo ważnym działaniem nauczyciela realizującego program jest prowadzenie ewaluacji mającej **na celu usprawnienie, ulepszenie, zrozumienie lub wybór metod pracy** dla danej klasy, a także **uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.** Ewaluacja powinna mieć charakter formatywny, jak i sumatywny. Ewaluacja formatywna ma na celu bieżące określanie, jakie nowe umiejętności i wiedzę zdobywają uczniowie, czy przyjęte sposoby osiągania celów odnoszą pożądany skutek i oczekiwane rezultaty. W ewaluacji sumatywnej ustala się, które cele kształcenia i wychowania zostały osiągnięte, a które zrealizowano w części lub nie zostały osiągnięte.

Podstawowym **zadaniem ewaluacji** jest stwierdzenie, czy realizacja programu przebiega zgodnie z jego założeniami, czy uzyskuje się przewidywane efekty, czy nie należy dokonać weryfikacji i zmian w programie, czy nie należy zaprzestać realizacji ze względu na powodowane szkody edukacyjne. W celu prowadzenia skutecznej ewaluacji będą zbierane informacje o realizacji programu – wyniki klasyfikacji, wyniki egzaminów zewnętrznych, osiągnięcia w turniejach, olimpiadach, zawodach, inne sukcesy uczniów, sukcesy uczniów przy ubieganiu się o przyjęcie do szkół wyższych, pozytywne zmiany wychowawcze. Źródłem informacji na temat programu innowacyjnego i jego skutków będą opinie uczniów, rodziców, innych nauczycieli, dokumentacja przebiegu nauczania i wychowania, obserwacja, analiza dokumentów, inne źródła, narzędzia i procedury wykorzystane do zbierania informacji – ankiety, testy, sprawdziany, arkusze diagnostyczne, obserwacja.

Bieżąca, systematyczna ewaluacja programu to wszystkie badania osiągnięć uczniów, zwłaszcza te, które obejmują całą klasę – testy, prace klasowe, wypowiedzi pisemne. Za każdym razem trzeba je rzetelnie przeanalizować pod względem ilościowym i jakościowym. Wyniki testów osiągnięć szkolnych pokazują, które cele

programowe zostały zrealizowane w pełni, które częściowo, a które w ogóle nie zostały osiągnięte. W wypadku wyników niesatysfakcjonujących od razu należy podjąć działania naprawcze i skorygować proces nauczania, np. ponownie zrealizować niektóre treści, zmienić metody i formy pracy. Trzeba pamiętać, że ocena pracy ucznia jest formatywna (czyli prorozwojowa) tylko wówczas, kiedy systematycznie otrzymuje on od nauczyciela informacje o stanie swoich osiągnięć („co zrobiłem dobrze”, „co muszę jeszcze poprawić”) i wskazówki dotyczące dalszej nauki („jak mogę poprawić swoje osiągnięcia”). Ten sposób oceniania wzmacnia motywację uczniów, skłania do większego zaangażowania i odpowiedzialności za własne działania.

Ewaluacja sumatywna (na koniec etapu kształcenia)

W związku z tym, że w podstawie programowej dla szkoły podstawowej wymagania szczegółowe w zakresie historii zostały ujęte w odrębnych zapisach dla klas IV oraz dla klas V–VIII, ewaluację sumatywną należy przeprowadzić dwukrotnie – na koniec klasy IV i na zakończenie etapu edukacyjnego, po klasie VIII. Jej zadaniem jest określenie, jakie zmiany zaszyły w zakresie wiedzy i umiejętności uczniów w czasie realizacji programu oraz czy zostały osiągnięte zamierzone cele. W badaniu wykorzystuje się ankiety i wywiady. Wielu informacji dostarcza analiza prac klasowych, testów, projektów. W efekcie ewaluacji należy podjąć decyzję o kontynuacji programu i zastanowić się, co w nim ulepszyć lub zmienić.

REFLEKSJA

Program „**Powrót do... przyszłości**” ma ułatwić pracę zarówno nauczycielowi, jak i uczniowi. Pozwoli nauczycielowi na rozwijanie kreatywności, twórcze podejście do uczenia, indywidualne do ucznia, z dystansem do siebie.

Rady nauczyciela-praktyka w klasach łączonych:

- warto w wymaganiach umieścić „wyprawkę” na lekcje historii – materiały papiernicze, klej, karteczki samoprzylepne, teczkę, segregator, koszulki itp., tak, aby materiały uczniowie zawsze mieli od ręki (trzeba zapewnić na nie miejsce w klasie);
- w momencie rozpoczęcia omawiania treści dotyczących wydarzeń historycznych uczniowie w segregatorze tworzą swoistą oś czasu, która będzie im służyć do końca nauki szkolnej, będzie uzupełniana, opisywana, rysowana – na poszczególnych stronach jeden wiek;
- w pracy w klasach łączonych nauczyciel nie zawsze może wygospodarować tyle czasu, by uczniowie skończyli wszystkie zadania na lekcji, więc otrzymują polecenie, by dokończyć niewielkie partie samodzielnie w domu;
- na lekcjach łączonych uczniowie częściowo powinni pracować samodzielnie, ponieważ tematy nie zawsze się pokrywają;

- planując pracę w klasach łączonych, nauczyciel powinien przeznaczyć taką samą liczbę godzin w obu klasach na równoległe działy w programie, ułatwia to planowanie wspólnych lekcji;
- na lekcjach łączonych nauczyciel musi monitorować pracę dwóch klas, z których czasami jedna pracuje samodzielnie. Stosowanie w takich sytuacjach nadmiaru multimediów przyniesie odwrotny skutek – uczniowie nie skupią się na swojej pracy;
- nauczyciel historii, nie tylko w klasach łączonych, chcąc integrować treści, planuje je w porozumieniu z polonistą, plastykiem i innymi nauczycielami, by osiągnąć zamierzony efekt.

SCENARIUSZE

Uwagi na temat zawartości scenariuszy:

- Zaproponowane scenariusze dotyczą zarówno lekcji łączonych, jak i rozłącznych.
- Każdy z nich można dostosować do klasy rozłącznej, wystarczy skupić się na treściach dotyczących jednej z nich.
- W scenariuszach nie podano NaCoBeZU do lekcji ani celów w języku ucznia, jednak przy ocenianiu kształtującym, zaproponowanym w programie, wydaje się to być oczywiste.
- Treści programowe są rozszerzone o elementy regionalne, dotyczące konkretnego terenu, jednak można je przystosować do każdego rejonu Polski.
- W scenariuszach wpisane są „podręcznik/źródła”, jednak nie ma podręcznika dla klas łączonych, nauczyciel może korzystać z dwóch lub przygotowywać źródła.

Praca każdego nauczyciela wymaga od niego podzielności uwagi i bardzo dobrej organizacji pracy. W klasach łączonych jest to niezbędne. Nauczanie w takim systemie jest trudne, nie ma gotowych rozwiązań, jak w przypadku klas rozłącznych, dlatego nauczyciel musi być kreatywny, by osiągnąć zamierzone efekty.

Każdy nauczyciel ma prawo szukać własnych rozwiązań dydaktycznych. Realizujący ten program nauczyciel jest bliski uczniom tak, jak bliska jest im ich mała szkoła z klasami łączonymi.

BIBLIOGRAFIA :

- Brudnik E., Moszyńska A., Owczarska B., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Zakład Wydawniczy SFS, Kielce 2000.
- Harmin M., *Duch klasy: jak motywować uczniów do nauki?*, Warszawa 2005.
- Królikowski J., Tołwińska-Królikowska E., *Metody nauczania*, [w:] *Europa na co dzień – pakiet edukacyjny*, Wydawnictwo CODN, 1997.
- Miśkiewicz J., *Detektywi na tropach ...historii. Program nauczania historii i społeczeństwa dla drugiego etapu edukacyjnego w klasach łączonych*, 2012, <http://www.sptrybsz.lapszenizne.pl> [dostęp: 1 grudnia 2018]
- Praca zbiorowa: *Programy nauczania w rzeczywistości szkolnej. Tworzenie – wybór – ewaluacja*, ORE, 2000.
- Pytlak J., *Jednolity program nauczania blokowego w klasach 4-6*, WSiP, 1995.
- Taraszkiewicz M., *Jak uczyć lepiej, czyli refleksyjny praktyk w działaniu*, Warszawa 1996.

Julia Miśkowicz – nauczycielka dyplomowana języka polskiego i historii w Szkole Podstawowej w Trybszu z 31-letnim stażem, dyrektorka ww. szkoły. Egzaminatorka po egzaminie z języka polskiego w gimnazjum, obecnie po klasie 8. Ekspert w sprawie awansu zawodowego nauczycieli. Autorka nagrodzonych programów nauczania – Program nauczania języka polskiego na II etapie edukacyjnym w klasach łączonych „Ja mam tylko jeden świat” oraz Programu nauczania historii i społeczeństwa na II etapie edukacyjnym w klasach łączonych „Detektywi na tropie... historii”. Współautorka poradnika z zakresu wspomagania szkół wiejskich „Jak wspierać szkoły wiejskie z klasami łączonymi”.